

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI

Ankica Šunjić

**Institucijski repozitoriji u otvorenom pristupu: komparativna
analiza hrvatskih i ukrajinskih repozitorija**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr.sc. Ivana Hebrang Grgić

Zagreb, listopad 2017.

*„The new source of power is not money in the hands of a few,
but information in the hands of many.“*

John Naisbitt

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Povijesni razvoj otvorenog pristupa u svijetu	3
2.1. Inicijative i deklaracije za otvoreni pristup	3
2.1.1. Budimpeštanska inicijativa o otvorenom pristupu	3
2.1.2. Berlinska deklaracija o otvorenom pristupu znanstvenom znanju.....	6
2.1.3. Bethesdanska izjava o otvorenom pristupu u izdavaštvu	7
2.2. Novi načini financiranja	8
2.3. Klasifikacija repozitorija	9
2.4. Izgradnja i karakteristike digitalnih repozitorija	11
2.5. Primjeri značajnijih svjetskih repozitorija	13
3. Razvoj otvorenog pristupa u Hrvatskoj	15
3.1. Hrvatska znanstvena bibliografija	15
3.2. HRČAK	16
3.3. DABAR	17
3.4. ARA.....	18
3.5. Regulacija autorskih prava	18
4. Razvoj otvorenog pristupa u Ukrajini	20
4.1. Pojava prvih institucijskih repozitorija u Ukrajini	21
4.2. Regulacija autorskih prava	24
5. Analiza odabranih repozitorija.....	26
5.1. Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu	26
5.2. Repozitorij Nacionalnoga medicinskog fakulteta u Harkovu.....	30
5.3. Repozitorij Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu	35
5.4. Repozitorij Nacionalnog fakulteta imena Borisa Ćrincenka Sveučilišta u Kijevu ...	38
5.5. Što je zajedničko, a koje su razlike?	40
6. Zaključak.....	42
7. Literatura.....	44
8. Prilozi	50

1. Uvod

Još od samih početaka civilizacije, javila se u čovjeku potreba zapisati bitne informacije i usvojeno znanje prenijeti na buduće naraštaje. Pismo se vremenom mijenjalo, a usporedno su se razvijali i mediji čija je primarna funkcija trajno očuvati te informacije. Papić, Jakopec i Mičunović ističu kako su mediji „*povijesne tvorevine i uvijek pokazuju elemente kontinuiteta, (...) te da učestalo miješanje materijala s oblikom i načinom prijenosa ukazuju na činjenicu da i danas, usprkos brojnim definicijama, sadržaj i opseg pojma medij ostaje neprecizan.*“¹

Za tu je namjenu služio kamen, glinene pločice, pergamena, papirus i papir, a ogroman tehnološki napredak u zadnjih nekoliko desetljeća i pojava interneta omogućili su razvoj elektroničkih medija koji polako, ali sigurno preuzimaju tu funkciju. Njihova je velika prednost što se mogu pohraniti velike količine sadržaja u ogromnom internetskom prostoru te se na taj način osigurava dugotrajno očuvanje znanstvenih i inih informacija. Knjižnice, kao središta znanja, nastoje što više držati korak sa svim tim promjenama te pronalaze nove načine pohrane i dugotrajnog očuvanja znanja. U jedan od njih spadaju i repozitoriji – arhivi raznovrsnih dokumenata (čiju osnovu prvenstveno čine znanstveni članci i ocjenski radovi, ali mogu sadržavati i knjige, radove s konferencija, opće akte ustanove...) koji su dostupni u digitalnom obliku i na internetu. Neki su repozitoriji dostupni u otvorenom pristupu za sve korisnike, a neki uz registraciju, samo za određenu skupinu korisnika (npr. za studente fakulteta). Pravo pristupa znanstvenim informacijama, ali i informacijama općenito, trebalo bi biti omogućeno svima. U tome veliku ulogu igraju repozitoriji jer je „*najvažniji dio [znanstvenih informacija] sakriven iza zidova pretplata. Znanstveno izdavaštvo je komercijalna djelatnost te je od distribucijske mreže postao glavna barijera čitateljima.*“²

¹ Papić, A., Jakopec, T., Mičunović, M. Informacijske revolucije i širenje komunikacijskih kanala: osvrt na divergenciju i/ili konvergenciju medija. // Libellarium: časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova IV, 1(2012), str. 92. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/92395> (29.4.2017.).

² Macan, B. FULIR – Repozitorij cjelovitih tekstova Instituta Ruđer Bošković. // Kemija u industriji 63, 7-8(2014), str. 269. Dostupno na: <http://pierre.fkit.hr/hdki/kui/vol63/broj7-8/269.pdf> (29.4.2017.).

Osnovu ovog rada čini pojedinačna i komparativna analiza četiriju odabranih institucijskih repozitorija znanstvenih radova, od kojih su dva hrvatska i dva ukrajinska. Riječ je o digitalnim repozitorijima Filozofskog i Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, te njihovim ekvivalentima u Ukrajini – repozitoriju Nacionalnog fakulteta imena Borisa Ćrinčanka Sveučilišta u Kijevu i Nacionalnoga medicinskog fakulteta u Harkovu. Svaki od njih indeksiran je u bazama OpenDOAR i ROAR.

U uvodnom dijelu rada navest će se neke definicije pojma *institucijski repozitorij* i inicijative koje potiču otvoren pristup, od kojih je najvažnija Budimpeštanska inicijativa o otvorenom pristupu koja opisuje dva osnovna načina njegovog ostvarivanja – popularno nazivana zeleni i zlatni put. Zatim slijedi kratak povijesni prikaz razvoja otvorenog pristupa u Hrvatskoj s naglaskom na projekte HRČAK, CROSBİ i DABAR koji već godinama potiču razvoj repozitorija i otvorenog pristupa u Hrvatskoj.

Prikazat će se i povijest razvoja otvorenog pristupa u Ukrajini koji počinje nešto kasnije nego u Hrvatskoj (točnije tek od 2005. godine), s naglaskom na neke velike prepreke s kojima se susreće Ukrajina – nedostatak stručnjaka za informacijsko komunikacijske tehnologije, problem dvojezičnosti i transliteracije ukrajinskog pisma.

Treći dio rada predstavlja pojedinačna analiza četiriju navedenih institucijskih repozitorija prema odabranim kriterijima – uređenje mrežnih stranica, upotrebljivost sučelja, zaštita autorskih prava i vrsta pohranjene građe, nakon čega slijedi i usporedba dobivenih rezultata. Zaključno, uzimajući u obzir još uvijek aktivan razvoj institucijskih repozitorija, navest ću neke prijedloge za njihovo moguće poboljšanje.

2. Povijesni razvoj otvorenog pristupa u svijetu

2.1. Inicijative i deklaracije za otvoreni pristup

Pod pojmom „otvoreni pristup“ podrazumijeva se slobodan (od bilo kakvih ograničenja i uvjeta za pristup i korištenje), besplatan i neometan mrežni pristup digitalnim znanstvenim informacijama, tj. čitanje, pohranjivanje, distribucija, pretraživanje, dohvaćanje, indeksiranje i/ili drugo zakonito korištenje.³ Pritom treba imati na umu i to da „slobodan pristup ne znači slobodan od ocjenjivanja nego slobodan od pretplate“⁴.

Ovo je tek jedna od brojnih definicija otvorenog pristupa, a sve proizlaze iz inicijativa 3B ili BBB – Budimpeštanska inicijativa o otvorenom pristupu, Bethesdanska izjava o otvorenom pristupu u izdavaštvu i Berlinska deklaracija o otvorenom pristupu znanstvenom znanju.

2.1.1. Budimpeštanska inicijativa o otvorenom pristupu

Budimpeštanska inicijativa (*Budapest Open Access Initiative - BOAI*) nastala je na konferenciji održanoj 1. i 2. prosinca 2001. godine u Budimpešti, na poticaj Instituta za otvoreno društvo (*Open Society Institute - OSI*).⁵ Njezina je važnost utoliko veća što je ona prva prepoznala mogućnosti povezivanja tradicionalnoga znanstvenog izdavaštva i nove informacijske tehnologije.⁶

Prvi potpisnik inicijative bio je Institut za otvoreno društvo, a nakon toga različiti pojedinci i institucije diljem svijeta (znanstvenici, sveučilišta, instituti, knjižnice...).⁷ U svibnju 2017. godine popis je brojio 6039 pojedinaca i 943 organizacije.⁸

³ Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu. Dostupno na: <https://www.fer.unizg.hr/oa2012/deklaracija> (2.5.2017.).

⁴ Silobrčić, V. Slobodan pristup ocijenjenim znanstvenim informacijama: moguća budućnost informiranja znanstvenika. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 50, 1-2(2007), str. 53. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=26129 (2.5.2017.).

⁵ Budapest Open Access Initiative. Dostupno na: <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/> (10.5.2017.).

⁶ Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacija. Zagreb : Filozofski fakultet, 2014. str. 8.

⁷ Background. Dostupno na: <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/background> (10.5.2017.).

U rujnu 2012. godine, povodom 10. godišnjice inicijative, objavljene su preporuke koje su obuhvaćale politiku licenciranja, održivost i propagiranje otvorenog pristupa, tj. osnovna je ideja bila da autori zaštite svoja djela *CreativeCommons* licencom tipa BY kako bi korisnici mogli dalje koristiti rezultate njihovih istraživanja u bilo koju svrhu, ali da se autorima uvijek priznaju njihova moralna prava.⁹ Na taj je način svim korisnicima omogućeno čitanje, kopiranje, distribuiranje, printanje, pretraživanje, indeksiranje i bilo koje drugo korištenje znanstvenih radova bez financijskih, pravnih ili tehničkih zapreka.¹⁰

U Budimpeštanskoj inicijativi opisana su dva osnovna načina ostvarivanja otvorenog pristupa – **samoarhiviranje i stvaranje časopisa u otvorenom pristupu**. Ova su dva načina ostvarivanja otvorenog pristupa danas poznata pod nazivom zeleni i zlatni put.

❖ **Samoarhiviranje**

Samoarhiviranje podrazumijeva da znanstvenici ili ustanove sami pohranjuju svoje radove na javno dostupne mrežne stranice. Koristeći jednostavna sučelja autori unose sve potrebne metapodatke i uz njih vežu cjeloviti tekst dokumenta. Samoarhiviranje se još naziva i „zeleni put“, a razlog tome je što autori moraju dobiti dozvolu, tj. „zeleno svjetlo“ od izdavača kako bi mogli samorhivirati rad. Objavljuju se preprint¹¹ ili postprint¹² izdanja i na taj se način stvaraju repozitoriji.¹³

⁸ View signatures. Dostupno na: http://www.budapestopenaccessinitiative.org/list_signatures (10.5.2017.).

⁹ Fabris, M. op.cit. str. 8-9.

¹⁰ Frequently Asked Questions. Dostupno na: <http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/boaifaq.htm#openaccess> (10.5.2017.).

¹¹ Radovi prije recenziranja

¹² Radovi nakon recenzije i objavljivanja

¹³ Fabris, M. op. cit. str. 22

❖ Stvaranje časopisa u otvorenom pristupu

Drugi način podrazumijeva objavljivanje radova u časopisima s otvorenim pristupom. S obzirom na to da znanstvene radove treba diseminirati što je šire moguće, časopisi u otvorenom pristupu više neće ograničavati pristup i upotrebu sadržaja koji objavljuju. Umjesto toga, osigurat će trajni otvoreni pristup svim znanstvenim radovima koje objavljuju. Budući da je *cijena* prepreka otvorenom pristupu, novi časopisi neće naplaćivati naknade za pretplatu ili pristup već će se okrenuti drugim metodama pokrivanja troškova. U tu svrhu služe mnogi alternativni izvori sredstava, kao što su državni fondovi koji financiraju istraživanja, sveučilišta i instituti koji zapošljavaju znanstvenike, sredstva preostala nakon otkazivanja časopisa koji naplaćuju tradicionalne pretplate ili čak doprinosi samih znanstvenika.¹⁴

¹⁴ Read the Budapest Open Access Initiative. Dostupno na: <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/read> (29.9.2017.).

2.1.2. Berlinska deklaracija o otvorenom pristupu znanstvenom znanju

Berlinska deklaracija potpisana je 22. listopada 2003. godine s ciljem većeg širenja znanja putem interneta, a otvoreni pristup definiran je „*kao sveobuhvatan izbor ljudskog znanja i kulturne baštine koje je potvrdila znanstvena zajednica*“. Doprinosi otvorenom pristupu, koji obuhvaćaju izvorne znanstvene radove, neobrađene podatke i metapodatke, digitalne predstavke slikovnih i grafičkih materijala, izbornike i znanstvenu multimedijску građu, moraju zadovoljavati dva uvjeta:

- ❖ autor(i) i nositelj(i) prava na takav doprinos jamče svim korisnicima slobodno, neopozivo, globalno pravo pristupa i dopuštenje da umnože, koriste, distribuiraju, prenesu i prikažu djelo, te pravo na izradu i distribuciju izvedenih djela, na bilo kojem digitalnom mediju za svaku odgovornu svrhu, uz odgovarajuću napomenu o autorstvu (standardi zajednice će i nadalje osiguravati mehanizme za provođenje odgovarajućeg pripisivanja autorstva i odgovornog korištenja objavljenog djela, kao što to čine i sada), kao i pravo na izradu manjeg broja tiskanih primjeraka djela za osobnu upotrebu;
- ❖ cjelovita verzija djela kao i svi priloženi materijali, uključujući napomenu o dopuštenju kako je navedeno gore, pohranjuje se (i stoga objavljuje) u odgovarajućem standardnom elektroničkom obliku u najmanje jednom online spremištu koje koristi prikladne tehničke standarde (kao što je Open Archive protokol) i kojeg podržava i održava akademska ustanova, znanstvena udruga, vladina agencija ili druga etablirana organizacija koja hoće omogućiti otvoreni pristup, neograničenu distribuciju, interoperabilnost i dugoročnu pohranu.¹⁵

¹⁵ Berlinska deklaracija o otvorenom pristupu znanstvenom znanju. Dostupno na: http://eprints.rclis.org/4571/1/prijevod_berlinske_deklaracije.pdf (11.5.2017.).

2.1.3. Bethesdanska izjava o otvorenom pristupu u izdavaštvu

Bethesdanska izjava o otvorenom pristupu u izdavaštvu¹⁶ objavljena je 11. travnja 2003. godine. Prema ovoj inicijativi publikacije u otvorenom pristupu moraju zadovoljiti sljedeća dva uvjeta:

- ❖ autor(i) i nositelj(i) autorskih prava dopuštaju svim korisnicima slobodno, neopozivo, cijelom svijetu dostupno, trajno pravo pristupa i pravo da umnože, koriste, raspačavaju, prenose i javno prikazuju rad te da izrađuju i raspačavaju izvedena djela, u bilo kojem digitalnom obliku i za bilo koju primjerenu svrhu uz propisno navođenje autorstva, ako i pravo na izradu manjeg broja tiskanih primjeraka rada za svoju osobnu upotrebu;
- ❖ kompletna inačica rada i svi priključeni materijali, uključujući prijepis dopuštenja kako je gore navedeno, pohranjuju se u prikladnom standardnome elektroničkom obliku odmah nakon prvog objavljivanja u najmanje jednom mrežnom repozitoriju pri nekoj akademskoj ustanovi, znanstvenome društvu, vladinoj agenciji ili nekoj drugoj afirmiranoj organizaciji koja nastoji omogućiti otvoreni pristup, neograničeno raspačavanje, interoperabilnost i pohranu na dugi rok (za biomedicinske znanosti je takav repozitorij, primjerice, PubMed Central).¹⁷

Osim ovih 3B inicijativa postoje i brojne druge koje podupiru otvoreni pristup informacijama i znanju kao, primjerice, UNESCO-va Deklaracija o znanosti i upotrebi znanstvenih informacija¹⁸, IFLA-ina Izjava o otvorenom pristupu znanstvenoj literaturi i dokumentaciji¹⁹, Izjava OECD-a o pristupu znanstvenim podacima financiranim iz javnih sredstava²⁰ i Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu²¹.

¹⁶ Bethesda Statement on Open access Publishing. Dostupno na: https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/4725199/suber_bethesda.htm?sequence=1 (12.5.2017.).

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Declaration on science and the use of scientific knowledge. Dostupno na: http://www.unesco.org/science/wcs/eng/declaration_e.htm (12.5.2017.).

¹⁹ IFLA Statement on Open Access to Scholarly Literature and Research Documentation. Dostupno na: <https://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-open-access-to-scholarly-literature-and-research-documentation> (12.5.2017.).

²⁰ OECD Principles and Guidelines for Access to Research Data from Public Funding. Dostupno na: <https://www.oecd.org/sti/sci-tech/38500813.pdf> (12.5.2017.).

2.2. Novi načini financiranja

Deklaracije i inicijative za otvoreni pristup podrazumijevaju da se umjesto plaćanja pretplate pronađu drugi načini pokrivanja troškova. Takvo su stanje poneki nakladnici odlučili preokrenuti u svoju korist, pa traže od autora određenu naknadu kako bi objavili njihove radove. Neki su nakladnici uveli razna dodatna plaćanja na osnovnu cijenu koja ovise o vrsti rada, broju stranica u boji, prekoračenju preporučenog broja stranica itd.²² Naknade, koje su poznate pod nazivom *Article Processing Charges – APC*, ovise o nakladnicima, a mogu doseći i do £3,000 po članku.²³

Provedena su mnoga istraživanja na ovu temu, a svako od njih donosi različite podatke o prosječnim cijenama objavljivanja znanstvenih radova. Tako su Solomon i Björk proveli istraživanje na uzorku od 1370 časopisa i došli do minimalne cijene od \$200, a maksimalna je dosegala čak do \$4,000 za časopise velikog faktora utjecaja.²⁴ Claire Bird u svom istraživanju navodi cijene između \$1,000 i \$3,000²⁵, a M. Ware i M. Mabe navode cijene između \$1600 i \$1800.²⁶

²¹ Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu. Dostupno na: http://www.srce.unizg.hr/files/srce/docs/otvoreni-pristup/hrvatska_deklaracija_o_otvorenom_pristupu.pdf (29.9.2017.).

²² Fabris, M. op.cit. str. 21.

²³ Brown, D. J. Access to Scientific Research : challenges facing communications in STM. Berlin : De Gruyter Saur, 2016., str. 347.

²⁴ Solomon, D.J., Björk, B.-C. A study of open access journals using article processing charges. // Journal of the American Society for Information Science and Technology 63, 8(2012), str. 1485-1495. Dostupno na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/asi.22673/full> (10.5.2017.).

²⁵ Bird, C. Continued adventures in open access: 2009 perspective. // Learned Publishing 23, 2(2010), str. 107-116. Dostupno na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1087/20100205/epdf> (10.5.2017.).

²⁶ Ware, M., Mabe, M. The STM Report: An overview of scientific and scholarly journal publishing. Dostupno na: <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=scholcom> (10.5.2017.).

2.3. Klasifikacija repozitorija

Pod pojmom *repozitorij*, po definiciji Ivane Bosnić, obično se podrazumijevaju „samostojeći sustavi čija je namjena prikupljanje, pretraživanje i dohvaćanje resursa“.²⁷ Međutim, pitanje klasifikacije repozitorija nametnulo se još od samog njihovog nastanka, posebice koji od njih pruža najbolju podršku digitalnoj znanstvenoj komunikaciji i produkciji znanja. C. Armbruster i L. Romary nude podjelu na četiri velike skupine – predmetne ili tematske (engl. *subject-based*), istraživačke (engl. *research*), nacionalne (engl. *national repository system*) i institucijske (engl. *institutional*).²⁸

Predmetne repozitorije najčešće osnivaju članovi neke zajednice, a prednost im je što omogućuju autorima da uspoređuju ideje i rezultate istraživanja dok je rad još u radnoj verziji i pre-printu (npr. rukopisi, nerecenzirane verzije radova) – na taj način mogu poboljšati kvalitetu rada prije njegove predaje u postupak recenzije. Autori obično sami arhiviraju svoje radove.²⁹

Istraživački repozitoriji nastaju pod pokroviteljstvom ustanova za koje znanstvenici vrše razna istraživanja, a rezultati se pohranjuju u obliku knjiga; riječ je o vrlo kvalitetnim radovima koji su prošli više recenzija i pregleda (primjerice, pri prijavi na natječaj, kod evaluacije projekta, ...).³⁰

Nacionalni repozitoriji prikupljaju publikacije istaknutih znanstvenika, njihovu znanstvenu produkciju te radove na službenom jeziku pojedine zemlje; služe kao podrška djelatnicima u nastavi i znanosti te za praćenje aktivnosti cijele znanstvene zajednice.³¹

²⁷ Bosnić, I. Podrška za repozitorije nastavnih materijala u sustavu Moodle 2.0. // MoodleMoot Hrvatska 2011. (izlaganje na skupu). Dostupno na:

http://www.srce.unizg.hr/files/srce/docs/CEU/moodlemoot/2011/MoodleMoot_bosnic_ppt.pdf (13.5.2017.).

²⁸ Armbruster, C., Romary, L. Comparing repository types: challenges and barriers for subject-based repositories, research repositories, national repository systems and institutional repositories in serving scholarly communication. // International Journal of Digital Library Systems 1, 4(2010), str. 61. Dostupno na: <https://arxiv.org/abs/1005.0839> (13.5.2017.).

²⁹ Ibid. str. 62.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid. str. 63.

Definicije **institucijskih repozitorija** su zbilja mnogobrojne. Primjerice, Raym Crow ih definira kao digitalne zbirke intelektualne produkcije pojedine ustanove ili šire znanstvene zajednice³², a Clifford A. Lynch kao skup usluga koje pojedina ustanova nudi svojoj znanstvenoj zajednici za pohranu i širenje znanja.³³

Temom repozitorija bavili su se i brojni hrvatski autori. Tako J. Lasić-Lazić, M. Banek Zorica i S. Špiranec definiraju repozitorij kao „*zbirku digitalnog obrazovnog materijala koja omogućuje sustavno upravljanje procesima objavljivanja, pristupa i pohrane nastavnog/obrazovnog sadržaja*“³⁴, a M. Mihalić i A. Vodopijevac kao „*spremište ili arhiv digitalne, elektroničke građe*“ čija je „*svrha omogućiti dugotrajno pohranjivanje, pretraživanje i pronalaženje sadržaja*“.³⁵ Radovan Vrana dodaje pridjev „*digitalni*“ i definira repozitorij kao „*digitalni arhiv rezultata znanstvenog rada određene znanstvene discipline ili znanstvene ustanove*“.³⁶ Sličnu definiciju nudi i T. Krajna koja koristi naziv *institucijski repozitorij*³⁷, a M. Vujasinović za digitalne repozitorije kaže da su to „*dinamički sustavi digitalnih zbirki*“³⁸, čime naglašava njihov kontinuirani razvoj.

³² Crow, R. The Case for Institutional Repositories: A SPARC Position Paper. // ARL Bimonthly Report 223(2002). Dostupno na: http://sparc.arl.org/sites/default/files/media_files/instrepo.pdf (13.5.2017.).

³³ Lynch, C.A. Institutional Repositories: Essential Infrastructure for Scholarship in the Digital Age. // ARL Bimonthly Report 226(2003). Dostupno na: <http://old.arl.org/resources/pubs/br/br226/br226ir~print.shtml> (13.5.2017.).

³⁴ Lasić-Lazić, J., Banek Zorica, M., Špiranec, S. Repozitoriji digitalnog obrazovnog materijala kao sastavnica kvalitete suvremenih koncepata obrazovanja. // Edupoint: časopis o primjeni informacijskih tehnologija u obrazovanju 5, 33(2005), str. 6-12. Dostupno na: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/33/clanci/1.html> (14.5.2017.).

³⁵ Mihalić, M., Vodopijec, A. Na tragu digitalnog repozitorija instituta Ruđer Bošković. // Knjižnice: kamo i kako dalje / glavna urednica Irena Kranjec. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. str. 141.

³⁶ Vrana, R. Digitalni repozitoriji znanstvenih informacija u knjižnicama visokoškolskih ustanova Sveučilišta u Zagrebu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, ¾(2016), str. 268. Dostupno na: http://www.hkdrustvo.hr/vbh_arhiva/vbh_2016_3-4/VBH_3-4_2016_265-300.pdf (14.5.2017.).

³⁷ Krajna, T. Slobodan pristup informacijama: institucijski repozitoriji. // Polimeri: časopis za plastiku i gumu 28, 3(2008), str. 199. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=29578 (14.5.2017.).

³⁸ Vujasinović, M. Pravno-pomorske teme i digitalni repozitoriji. // Knjižnice: kamo i kako dalje / glavna urednica Irena Kranjec. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. str. 152.

2.4. Izgradnja i karakteristike digitalnih repozitorija

Prikupljanje, pohrana i čuvanje podataka osnovne su karakteristike digitalnih repozitorija. Njihova je velika prednost što omogućavaju pristup cjelokupnom sadržaju u bilo koje vrijeme i s bilo kojeg mrežnog mjesta. S obzirom na to da je većina istraživanja nastalih u znanstvenim ustanovama financirana javnim sredstvima, pristup istima trebao bi biti slobodan. Naravno, autori imaju pravo ograničiti pristup cjelovitom tekstu. U tom se slučaju rad može pohraniti u institucijski repozitorij s ograničenim pristupom (samo određenoj skupini korisnika – akademskoj zajednici, djelatnicima ustanove ili administratorima repozitorija).³⁹

Uspješna izgradnja institucijskog repozitorija odvija se u nekoliko osnovnih koraka: definiranje ciljeva i svrhe repozitorija, istraživanje zajednice korisnika, odabir softvera i osoblja, struktura repozitorija i usluge te izrada poslovnog plana. Redoslijed provođenja ovih koraka ovisi o vrsti ustanove, financijskim mogućnostima, broju osoba koje surađuju na projektu te cijelom nizu drugih specifičnosti. U prijedlogu plana za izgradnju institucijskog repozitorija radna bi skupina trebala najprije pojasniti sve prednosti otvorenog pristupa na temelju inicijativa i deklaracija o otvorenom pristupu te definirati cilj projekta, usluge koje će biti dostupne u repozitoriju, smjernice za pohranu građe, softver i dostupnost repozitorija. Pohranjena građa u repozitoriju može biti u cijelosti dostupna korisnicima, djelomično ili samo pod određenim uvjetima, a moguće je i da građa bude dostupna samo zaposlenicima neke ustanove.⁴⁰

Za izgradnju repozitorija vrlo je bitno i dobro poznavanje potreba korisnika. Radna skupina može provesti anketu kojom će prikupiti potrebne podatke o zaposlenicima ustanove, poput trajanja zaposlenosti u ustanovi, broju objavljenih radova u otvoreno dostupnim časopisima, iskustvu s korištenjem repozitorija, važnosti trajnog čuvanja znanstvenih informacija, vrstama radova koji se najčešće koriste i dr.⁴¹

³⁹ Fabris, M. op.cit. str. 46.

⁴⁰ Hebrang Grgić, I. Planiranje pokretanja repozitorija ustanove. // Knjižnice: kamo i kako dalje? : pohrana i zaštita knjižnične građe : profesija „knjižničar“ : usluge i korisnici : zbornik radova / uredile Alisa Martek i Elizabeta Rybak Budić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013., str. 44-45.

⁴¹ Ibid. str.45-46.

Sljedeći je korak u izgradnji repozitorija odabir softvera koji može biti otvorenog koda (engl. *open source software*) i komercijalni softver. Kod softvera otvorenog koda treba procijeniti koliki će biti troškovi, hoće li prilagodbu moći napraviti zaposlenici ustanove u okviru radnog vremena i koliko će dugo prilagodba trajati. Prije odabira komercijalnog softvera potrebno je napraviti analizu odnosa cijene i kvalitete te istaknuti njegove prednosti ispred softvera otvorenog koda. Bez obzira za koji se kod odlučili, bitno je da je repozitorij kompatibilan s protokolom OAI-PMH za pobiranje podataka, što povećava interoperabilnost i vidljivost repozitorija.⁴²

Potrebno je i odrediti vrste građe koja će se pohranjivati u repozitoriju i definirati usluge koje će biti dostupne (pohranjivanje i upravljanje građom, podrška korisnicima i upravljanje sustavom), a zatim i izraditi cijeli niz dokumenata – poslovni plan, izvještaj o vrednovanju, pravila pohranjivanja i godišnje izvještaje.⁴³

Prednosti su digitalnih repozitorija brojne: veća vidljivost i citiranost autora, bolja promidžba izdavača, korisnicima se nudi uvid u dosadašnja istraživanja i mogućnost jednakog pristupa informacijama, očuvanje sadržaja i bogat izbor. S druge strane kao najčešći problemi navode se nedostatak kvalitetnih sadržaja, nedostatak modela dugoročnog financiranja, autorska prava te problemi prikupljanja sadržaja u digitalnom obliku i digitalizacija sadržaja u nekom drugom obliku.⁴⁴

⁴² Ibid. str. 46

⁴³ Ibid. str.47-48.

⁴⁴ Vrana, R. Digitalni repozitoriji i stvaranje informacijske infrastrukture. // Ppt prezentacija : DFest, 10. travnja 2014. Dostupno na: <http://dfest.nsk.hr/2014/wp-content/uploads/2014/04/Radovan%20Vrana.pdf> (20.5.2017.).

2.5. Primjeri značajnijih svjetskih repozitorija

Godine 1991. na inicijativu Paula Ginsparga nastao je **arXiv** koji je danas u nadležnosti knjižnice Sveučilišta u Cornellu. U kolovozu 2017. godine u arXiv-u je bilo pohranjeno 1.296,634 rada iz područja, fizike, matematike, statistike, računarstva i kvantitativne biologije.⁴⁵

DOAJ (Directory of Open Acces Journals) nastao je 2003. godine na Sveučilištu u Lundu u Švedskoj i trenutno sadrži više od 9000 otvoreno dostupnih časopisa iz područja tehnologije, medicine, društvenih i humanističkih znanosti. Riječ je o organizaciji koja promovira otvoreni pristup bez odgode, tj. embarga, a profit ostvaruje kroz donacije svojih članova i sponzorstva Open Society Institute-a.⁴⁶

Repozitorij **PubMed Central** nastao je 2000. godine na poticaj Harolda Varmusa, tadašnjeg ravnatelja U.S. National Institutes of Health. Danas je u nadležnosti National Center for Biotechnology Information, jednog od odjela National Library of Medicine. PMC je repozitorij biomedicinske literature koji trenutno sadrži 4,4 milijuna članaka koji zadovoljavaju određene uredničke standarde. Suraduje s mnogim izdavačima te svojim korisnicima nudi poveznice za cjelovite tekstove na njihovim web stranicama.⁴⁷

E-LIS je internacionalni repozitorij koji obuhvaća znanstvene radove iz područja informacijskih i komunikacijskih znanosti i podržava 22 svjetska jezika (uvjet je da rad sadrži ključne riječi i sažetak na engleskom jeziku). Razvio se 2003. godine iz projekata *Research in Computing, Library and Information Science* i *Documents in Information Science*. Trenutno sadrži 19540 znanstvenih radova.⁴⁸

Godine 1997. suradnjom preko stotinu volontera iz 93 države svijeta nastao je repozitorij **RePEc (Research Paper in Economics)** koji danas broji preko 2,3 milijuna znanstvenih radova iz područja ekonomije. Do kolovoza 2017. godine u repozitoriju je

⁴⁵ arXiv. Dostupno na: <https://arxiv.org/> (27.8.2017.).

⁴⁶ DOAJ. Dostupno na: <https://doaj.org/about> (27.8.2017.).

⁴⁷ PubMed Central. Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/> (27.8.2017.).

⁴⁸ E-LIS. Dostupno na: <http://eprints.rclis.org/> (27.8.2017.).

pohranjeno oko 50 tisuća autora koji sami unose svoje radove u bazu, a institucijama je čak i omogućeno da naprave i održavaju vlastiti arhiv unutar samog RePEc-a.⁴⁹

⁴⁹ RePEc. Dostupno na: <http://repec.org/> (27.8.2017.).

3. Razvoj otvorenog pristupa u Hrvatskoj

Budimpeštanska inicijativa o otvorenom pristupu bila je kamen temeljac za razvoj otvorenog pristupa ne samo u razvijenijim zemljama svijeta, već i u maloj zemlji kao što je Hrvatska. Prednosti otvorenog pristupa prepoznala je i Vlada Republike Hrvatske koja je još 2006. godine usvojila dokument *Znanstvena i tehnologijska politika Republike Hrvatske 2006.-2010. godine* u kojem je navedeno da „*rezultati istraživanja i razvoja financirani iz javnih sredstava moraju biti dostupni javnosti u obliku publikacija ili dostupnih baza podataka*“.⁵⁰

Kada govorimo o otvorenom pristupu u Hrvatskoj treba spomenuti tri najznačajnija projekta koji ga već godinama promiču – **CROSB**I (Hrvatska znanstvena bibliografija), **HRČAK** te **DABAR** (Digitalni akademski arhivi i repozitoriji). Uz njih je svakako vrijedan spomena i **ARA** (Agregator hrvatskih repozitorija i arhiva).

3.1. Hrvatska znanstvena bibliografija

Projekt Hrvatska znanstvena bibliografija ili CROSB I (Croatian Scientific Bibliography) nastao je na inicijativu MZOS-a i Knjižnice Instituta Ruđer Bošković. U početku je osnovni cilj bio prikupiti bibliografske podatke o svim znanstvenim radovima hrvatskih autora. Kao njegova najveća vrijednost istaknuta je činjenica da ga stvaraju upravo autori, a knjižničari i informatički stručnjaci osiguravaju obrasce, standarde i praćenje cijelog procesa. Smatra se da su autori najkompetentniji da osiguraju ispravne podatke o svom radu. Na taj način raste njihova motivacija da unesu sve potrebne podatke o svojim radovima, pruža se uvid u računalnu pismenost autora te u promijenjenu ulogu knjižničara koji su zapravo skupljači znanja, organizatori i diseminatori. Na samom su portalu osnivači izrazili i želju da autori unesu podatke o radu i cjelovite tekstove upravo u trenutku kada je rad poslan ili prihvaćen za objavljivanje. Dakle, bitna je ažurnost i točnost. Osnivači su, naravno, svjesni svojih nesavršenosti, stoga održavaju kontakt sa znanstvenicima kako bi unaprijedili portal.⁵¹

⁵⁰ Znanstvena i tehnologijska politika Republike Hrvatske 2006.-2010. Dostupno na: http://www.ukf.hr/UserDocsImages/Znanstvena_i_tehnologijska_politika_RH_2006._-2010..pdf (27.8.2017.).

⁵¹ Hrvatska znanstvena bibliografija. Dostupno na: <https://bib.irb.hr/index.html> (27.8.2017.).

Bibliografija je u rujnu 2017. godine sadržavala 532.669 zapisa. Svaki je zapis pridružen matičnom broju znanstvenika, znanstvenom području te instituciji. Time su mogućnosti pregledavanja i pretraživanja baze doista velike. No, dio radova još uvijek nije pridružen matičnom broju znanstvenika, pa se do istih može doći preko modula *Jednostavno i Napredno* pretraživanje.⁵²

3.2. HRČAK

Godine 2006. nastao je portal HRČAK koji na jednom mjestu okuplja znanstvene, stručne i popularne časopise u otvorenom pristupu, napisane na hrvatskom jeziku ili ih izdaje hrvatska dijaspora te one časopise kojima jedan od vlasnika/izdavača/nakladnika ima sjedište na teritoriju Hrvatske. Nastao je na inicijativu Hrvatskog informacijskog i dokumentacijskog društva uz potporu MZOS-a, a realiziran je u Srcu. Za uvrštavanje u HRČAK, časopis uz već navedene mora ispunjavati i sljedeće uvjete:

- ❖ časopis mora raspolagati svim podacima sadržanim u obveznim poljima u obrascu za prijavu na Hrčku;
- ❖ časopis mora imati najmanje jedan završen broj, spreman za objavu na Hrčku;
- ❖ časopis mora imati uredništvo koje se sastoji od članova iz različitih ustanova, a preporuka je i iz različitih gradova/država;
- ❖ časopis mora imati upute za autore i impresum;
- ❖ časopis mora njegovati politiku otvorenog pristupa svojim sadržajima i časopis će svoje sadržaje objavljivati sukladno ostalim odredbama Etičkog kodeksa Hrčka;
- ❖ časopis mora jasno izraziti politiku recenziranja radova;
- ❖ ako časopis provodi recenzijski postupak, mora imati navedenu kategorizaciju radova, bilo u sadržaju, bilo u zaglavlju svakog rada;
- ❖ ako časopis provodi recenzijski postupak uz rad mora biti objavljen datum zaprimanja i prihvatanja rada;
- ❖ objavljeni recenzirani radovi u časopisu moraju imati podatke o autorima i njihovim afilijacijama, naslov, sažetak, ključne riječi te popis korištene literature.⁵³

⁵² Ibid.

⁵³ HRČAK. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=application_criteria (10.9.2017.).

Portal HRČAK nudi razne usluge za urednike časopisa i korisnike, kao što je alat za besplatno objavljivanje mrežnih inačica časopisa, a mnogi ga časopisi koriste i za objavljivanje starih brojeva, objavljenih prije uključivanja na portal. Upotrebljava Dublin Core shemu metapodataka i kompatibilan je s protokolom OAI-PMH.⁵⁴ Do kraja rujna 2017. godine u HRČKU je pohranjeno 448 časopisa, 13.913 objavljenih sveščića, 175.715 znanstvenih radova te 171.206 radova s cjelovitim tekstom.

3.3. DABAR

U kolovozu 2015. godine Sveučilišni računski centar Srce uspostavio je sustav Digitalni akademski arhivi i repozitoriji – DABAR. Riječ je o sustavu koji omogućuje jednostavnu uspostavu i održavanje institucijskih repozitorija pomoću kojih ustanove mogu na jednom mjestu okupiti sve rezultate znanstvene produkcije svojih znanstvenika. Nudi im se i puna kontrola nad pravima pristupa i korištenja sadržaja repozitorija, dugoročno čuvanje podataka, pristup sustavu putem AAI@EduHr elektroničkog identiteta, mogućnost objave sadržaja u otvorenom pristupu i povećanje vidljivosti same ustanove. U digitalni repozitorij u DABRU moguće je pohraniti pre-printeve, disertacije, završne radove studenata, knjige, recenzirane članke, AV građu, nastavne materijale i dr. DABAR ne služi za pohranu sigurnosnih kopija niti udaljenu pohranu datoteka, a vlasnik repozitorija u DABRU može biti jedna ili više ustanova.⁵⁵

⁵⁴ Hebrang Grgić, I. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. str. 266.

⁵⁵ DABAR. Dostupno na: <https://dabar.srce.hr/dabar> (3.10.2017.).

3.4. ARA

Govoreći o otvorenom pristupu u Hrvatskoj svakako treba spomenuti da je Sveučilišni računalni centar 2013. godine pokrenuo Agregator hrvatskih repozitorija i arhiva. Potreba za ovakvim sustavom javila se jer ranije nije postojao katalog dostupnih repozitorija, a svi repozitoriji imaju različita sučelja zbog čega korisnici često ne znaju niti koji su im repozitoriji na raspolaganju niti kako ih kvalitetno pretraživati. Prednosti su ARA-e što automatizirano skuplja i indeksira metapodatke iz prijavljenih repozitorija te korisnicima omogućava pretraživanja kroz jedno središnje sučelje te kroz rezultat upućuje na traženi rad u izvornom repozitoriju.⁵⁶

Srce ne odgovara za sadržaj koji ARA prikuplja i zadržava pravo da u svakom trenutku suspendira pobiranje pojedinog repozitorija te da obriše sadržaj koji smatra neprihvatljivim – nezakoniti i neistiniti podaci, podaci koji imaju oznaku tajnosti ili su zaštićeni propisima o zaštiti osobnih podataka i neprikladan sadržaj (pornografski materijali, rasistički, šovinistički ili drugi uvredljivi i ponižavajući sadržaji).⁵⁷ U rujnu 2017. godine je u ARA-i indeksirano 123 repozitorija i sadrži 301.563 zapisa.

3.5. Regulacija autorskih prava

U svojoj knjizi „Knjižnice i autorsko pravo“ autorice Horvat Aleksandra i Živković Daniela navode kako „*iznimke i ograničenja omogućuju društvu da pomiri suprotstavljene interese autora, kojima jamči pravo na isključivo iskorištavanje djela, i korisnika, koji djela žele slobodno koristiti*“.⁵⁸ Prema čl. 48 ZAPSP-a dopušteno je na teritoriju Republike Hrvatske bez odobrenja autora i bez plaćanja naknade za korištenje „*doslovno navođenje ulomaka (citata) iz djela koje je na zakonit način postalo pristupačno javnosti, uz uvjet da to bude u skladu s dobrim običajima i u mjeri opravdanoj svrhom koja se ima postići, te da se prilikom citiranja naznači izvor i ime autora, ako se njegovo ime nalazi u izvoru*“.

⁵⁶ ARA. Dostupno na: <http://ara.srce.hr/index.php/index> (10.9.2017.).

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Živković, D., Horvat, A. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009., str. 47.

Osim gore navedenog, ZAPSP-om je određeno i da knjižnice smiju samo jedanput reproducirati primjerak djela iz svojeg fonda bez odobrenja autora i plaćanja naknade, ali ne smiju to koristiti za povećanje svoje zbirke. Također, smiju i prilagoditi djela osobama s posebnim potrebama, uz uvjet da je korištenje nekomercijalnog karaktera. Zakonom je dopušteno i reproduciranje, distribuiranje i priopćavanje javnosti autorskih djela u sklopu izvještaja o tekućim događanjima, što za knjižnice znači da smiju obavještavati svoje korisnike o nabavljenoj građi putem biltena prinova. Bitno je i napomenuti da reprodukcija elektroničkih baza podataka nije dopuštena.⁵⁹

U slučaju da je neki znanstveni članak tek poslan u časopis autor još uvijek ima autorska prava i smije pohraniti preprint. No, treba imati na umu da neki izdavači to smatraju prethodnom objavom i odbijaju objaviti takav rad u svom časopisu. Pojedini izdavači zahtijevaju vremensku odgodu kod pohrane rada (embargo) što znači da rad može biti pohranjen odmah po objavljivanju, ali ne smije biti vidljiv korisnicima prije isteka određenog vremenskog razdoblja.⁶⁰ Stoga se preporuča svim autorima da provjere stav izdavača o pohrani radova na stranicama projekta SHERPA/RoMEO. Zelenom su bojom označeni izdavači koji dopuštaju pohranu pre-printa i post-printa, plavom bojom su označeni izdavači koji dopuštaju samo pohranu post-printa, žutom bojom su označeni izdavači koji dopuštaju pohranu pre-printa i bijelom bojom su označeni izdavači koji ne podržavaju arhiviranje radova.⁶¹

Što se tiče pohrane knjiga u institucijske repozitorije, u Hrvatskoj nema jasno definiranih pravila kao što je to slučaj za časopise. Također ne postoji stranica slična SHERPA/RoMEO za izdavače knjiga. Stoga se svim autorima uvijek preporuča da za svaku pojedinu knjigu koju žele pohraniti u repozitorij kontaktiraju izdavača i s njim dogovore uvjete pod kojima knjiga može biti pohranjena.⁶²

⁵⁹ Fabris, M. op. cit. str. 88-89.

⁶⁰ Repozitorij filozofskog fakulteta u Zagrebu. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/autorskaprava.html> (13.9.2017.).

⁶¹ Hebrang Grgić, I. Open Access to Scientific Information in Croatia : Increasing Research Impact of a Scientifically Peripheral Country. Saarbrücken : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2011., str. 29.

⁶² Repozitorij filozofskog fakulteta u Zagrebu. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/autorskaprava.html> (13.9.2017.).

4. Razvoj otvorenog pristupa u Ukrajini

Počeci otvorenog pristupa u Ukrajini naziru se tek od 2005. godine kada je objavljen prvi dokument o politici otvorenog pristupa u Ukrajini – *Pro rekomedaciji parlaments'kyh sluhan' z pytan' rozvytku informacijnoho suspil'stva v Ukrajini* (Preporuke vlade za razvoj informacijskog društva u Ukrajini). U dokumentu se navodi da će se osigurati pristup znanstvenim informacijama i znanju svim građanima, da autorska prava ne će biti prepreka istima, da će sva istraživanja financirana javnim sredstvima biti javno dostupna svima te da će država financirati izgradnju repozitorija u otvorenom pristupu.⁶³

Međutim, zbog političke situacije u to vrijeme sve je ostalo u teoriji. Naime, nešto ranije 2004./2005. godine bili su novi politički izbori u Ukrajini. „Stara“ vlada nije više imala motivacije započeti rad na projektu otvorenog pristupa, a „nova“ vlada morala je riješiti pitanje političke krize. Na inicijativu Ministarstva znanosti i obrazovanja Ukrajine, Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo, Nacionalne knjižnice imena V. Verneds'kog te IRF-a (*International Renaissance Foundation*) napokon je u listopadu 2005. godine pokrenuta kampanja za otvoreni pristup.⁶⁴

⁶³ Pro rekomedaciji parlaments'kyh sluhan' z pytan' rozvytku informacijnoho suspil'stva v Ukrajini. Dostupno na: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3175-15> (10.9.2017.).

⁶⁴ Kučma, I. Developing National Open Access Policies: An Ukrainian Case Study. / Proceedings ELPUB2007 Conference on Electronic Publishing, Vienna 2007. Dostupno na: http://elpub.scix.net/data/works/att/135_elpub2007.content.pdf (10.9.2017.).

4.1. Pojava prvih institucijskih repozitorija u Ukrajini

U studenom 2006. godine registriran je prvi ukrajinski repozitorij – *Arhiv ģromadjans'koģo suspil'stva*.⁶⁵ Rijeċ je o repozitoriju Instituta za povijest Nacionalne akademije znanosti. Zanimljivo je spomenuti da se preko suċelja arhiva moĝe pretraĝivati i Enciklopedija povijesti Ukrajine u 10 tomova, online katalog Nacionalne akademije znanosti kao i njezina digitalna knjiŝnica te razne periodiċke publikacije. TakoĊer se nude i poveznice na razne online resurse i projekte koje je pokrenula akademija.

Nedugo nakon toga, Kyjevo-Moĝyljans'ka akademija osnovala je svoj repozitorij – eKMAIR (Electronic Kyiv-Mohyla Academy Institutional Repository). Njihov je cilj promicanje razvoja znanosti i obrazovanja u Ukrajini putem otvorenog pristupa znanstvenim informacijama i istraŝivanjima kako ukrajinskih tako i svjetskih znanstvenika.⁶⁶

U sijeċnju 2007. godine ukrajinska je vlada donijela Zakon o temeljnim naċelima razvoja informacijskog društva u Ukrajini 2007. – 2015. godine. U Zakonu se govori o stvaranju informacijskog društva u kojemu ċe svi imati pravo pristupa znanstvenim informacijama i znanju te koristiti i izmjenjivati informacije kako bi imali jednake moguċnosti razvoja vlastitih potencijala, ŝto u konaċnici pridonosi podizanju kvalitete ŝivota svakog pojedinca. Dakle, prioritet je osigurati svima besplatan i slobodan pristup istraŝivanjima financiranima iz javnih sredstava.⁶⁷

Godine 2008. donesen je zakon *Pro zatverdŝennja Porjadku peredavannja elektronnyh kopij periodyċnyh drukovanyh naukovykh fahovykh vydan' na zberigannja do Nacional'noji biblioteki Ukrajinny imeni V. I. Vernads'koģo*. Zakonom je ureĊeno da svi izdavaċi serijskih publikacija moraju dostaviti obvezni primjerak u elektroniċkom obliku (sa svim potrebnim

⁶⁵ Arhiv ģromadjans'koģo suspil'stva. Dostupno na: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=INAV&P21DBN=INAV&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=inav_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=IDI=&S21COLORTERMS=0&S21STR=1732 (10.9.2017.).

⁶⁶ Elektroniċki arhiv Nacionalnog sveuċiliŝta Kyjevo-Moĝiljanske akademije. Dostupno na: <http://ekmair.ukma.edu.ua/?locale-attribute=uk> (12.9.2017.).

⁶⁷ Zakon Ukrajinny „Pro osnovni zasady rozvytku informacijnoģo suspil'stva v Ukrajinny na 2007 – 2015 roky. Dostupno na: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/537-16> (10.9.2017.).

metapodacima) Nacionalnoj ukrajinskoj knjižnici imena V. I. Vernadskog, a Knjižnica zatim mora osigurati slobodan pristup cjelokupnom tekstu na svojim mrežnim stranicama.⁶⁸

Dana 21. svibnja 2009. godine Ukrajinsko knjižničarsko društvo objavilo je izjavu „*Dijal'nist' bibliotek vyščyh navčal'nyh zakladiv u svitli modernizaciji vyščoji osvity*“ (Djelatnost knjižnica viših obrazovnih ustanova u svjetlu modernizacije fakultetskog obrazovanja). Pozivajući se na dokument „*Pro rekomedaciji parlaments'kyh sluhan' z pytanj' rozvytku informacijnoho suspil'stva v Ukrajini*“ Ukrajinsko knjižničarsko društvo je izjavilo kako podupire Open Access inicijativu kroz razvoj otvoreno dostupnih elektroničkih arhiva (institucijskih repozitorija) i elektroničkih časopisa ukrajinskih sveučilišta. Društvo se obratilo i izdavačima s molbom da uvažavaju autorska prava i ne postavljaju prepreke autorima pri objavljivanju post-printeva u repozitorije te da skrate period embarga (ili da ga u potpunosti ukinu). Obratili su se i predstavnicima fakulteta da među svojim znanstvenicima i profesorima potiču arhiviranje znanstvenih radova u institucijske repozitorije.⁶⁹

Dana 21. lipnja 2009. godine objavljena je *Ol'vijs'ka deklaracija universytetiv* (Sveučilišna deklaracija u gradu Olbia, Ukrajina). U deklaraciji, koju je potpisalo 26 rektora ukrajinskih sveučilišta, traži se:

- ❖ **akademska sloboda** (obavljanje akademskih djelatnosti u okviru etičkih pravila akademske zajednice i međunarodnih praksi, bez ikakvog vanjskog pritiska) za sve profesore, znanstvenik, upravu i studente, tj. za akademsku zajednicu;
- ❖ **sveučilišna autonomija** – neovisnost o državi kako bi sveučilište samostalno odlučivalo o unutarnjem ustroju i raspodjeli resursa.⁷⁰

Godine 2012. godine održana je 19. međunarodna konferencija na Krimu pod nazivom „*Crimea 2012: Libraries and information resources in modern world of science, culture, education and business*“, a njezini su sudionici potpisali izjavu da je otvoreni pristup znanstvenim informacijama osnova suvremenog informacijskog društva i društva znanja, razvoja znanosti, obrazovanja i kulture u svijetu. Izrazili su i zabrinutost zbog sve većih

⁶⁸ Zakon „Pro zatverdžennja Porjadku peredavannja elektronnyh kopij periodyčnyh drukovanyh naukovykh fahovyh vydan' na zberigannja do Nacional'noji biblioteki Ukrajinu imeni V. I. Vernads'kožo“. Dostupno na: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0020-09> (11.9.2017.).

⁶⁹ Zajava universytets'kyh bibliotek Ukrajinu. Dostupno na: <https://ula.org.ua/> (11.9.2017.).

⁷⁰ Ol'vijs'ka deklaracija universytetiv. Dostupno na: http://old.chdu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=76&Itemid=72&lang=uk (11.9.2017.).

naknada koje traže izdavači zbog čega je pristup znanstvenim informacijama postao još teži. Sudionici Konferencije u potpunosti podupiru sve inicijative za otvoreni pristup: Budimpeštansku inicijativu i Berlinsku deklaraciju, IFLA-ine deklaracije, SPARC programe, LIBER⁷¹, EIFL⁷², COAR⁷³, OASPA⁷⁴ itd.⁷⁵

Ukrajinske se knjižnice pridržavaju *Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima* kao i svih ostalih dokumenata koji određuju prava autora, izdavača, knjižnica i korisnika te poštuju intelektualno vlasništvo. Međutim, u Ukrajini se pojavljuje sve više mrežnih mjesta koji nude digitalne kopije tiskanih radova na štetu knjižničnih fondova i krše odredbe ZAPSP-a. Neka od tih mrežnih mjesta čak navode da djeluju u ime određenih knjižnica. Stoga je Ukrajinsko knjižničarsko društvo objavilo dokument pod nazivom „Knjižnice Ukrajine – protiv kršenja ZAPSP-a“ kojim upozoravaju korisnike da ne kupuju te ilegalne kopije, a knjižničare da ne surađuju s takvim mrežnim mjestima te da se zajedničkim snagama bore protiv preuzimanja i distribucije takvih kopija djela.⁷⁶

Olena S. Čmyr provela je u lipnju 2017. godine istraživanje o dostupnosti repozitorija u Ukrajini i rezultati su bili pomalo razočaravajući. Prema podacima s mrežne stranice Ranking web of repositories postoje 54 repozitorija u Ukrajini, stranica ELibUkr navela je njih 36, u OpenDOAR ih je bilo indeksirano 70, u ROAR-u 92. Od 127 institucija koje su bile uključene u istraživanje samo 13% njih imaju digitalne knjižnice, a 2% imaju svoje otvoreno dostupne repozitorije.⁷⁷

⁷¹ LIBER. Dostupno na: <http://libereurope.eu/> (11.9.2017.).

⁷² EIFL. Dostupno na: <http://www.eifl.net/> (11.9.2017.).

⁷³ COAR. Dostupno na: <https://www.coar-repositories.org/> (11.9.2017.).

⁷⁴ OASPA. Dostupno na: <https://oaspa.org/> (11.9.2017.).

⁷⁵ Crimea 2012: Libraries and information resources in modern world of science, culture, education and business. Dostupno na: http://library.ukma.edu.ua/fileadmin/documents/news/Krymska_deklaraciya_2012.pdf (11.9.2017.).

⁷⁶ Zajava Ukrajinskih bibliotekovih asocijacija vid 6 bereznja 2013. r. Dostupno na: <https://ula.org.ua/news/2213-zajava-ukrayinskoyi-bibliotechnoyi-asociaciji-vid-6-bereznja-2013-r-proti-porushen-zakonu-pro-avtorske-pravo-ta-sumizhni-prava> (12.9.2017.).

⁷⁷ Čmyr, E. Institutional provision of open access in Ukraine. / Науковий вісник Дипломатичної академії України. III, 24(2017), str. 126-133. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/317603750_Institutional_provision_of_open_access_in_Ukraine (12.9.2017.).

Zanimljivo je spomenuti da i Ukrajina ima agregator svojih repozitorija – *Simple Search Metadata in Open Ukraine Archives*. Riječ je o sustavu koji preko vlastitog sučelja, omogućuje pretraživanje otvoreno dostupnih repozitorija u Ukrajini. Do 12. rujna 2017. godine je u sustavu bilo registrirano 59 repozitorija i 7 elektroničkih časopisa (sveukupno 452.894 zapisa).⁷⁸

4.2. Regulacija autorskih prava

Sa sve bržim razvojem interneta javila se i potreba nadopune (ili čak prilagodbe) Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima kako bi se ista što bolje regulirala. Njegova je osnovna funkcija zaštititi ideje, znanje i informacije koje posjeduje određeni pojedinac (autor). Prema čl. 8 ukrajinskog ZAPSP-a prava na znanstveni rad, tj. preprint objavljen na bilo kojoj mrežnoj stranici iz područja znanosti, književnosti i umjetnosti ima upravo autor, bez obzira na njihovu svrhu (obrazovanje, informacija, reklama itd.), žanr ili volumen. Prema čl. 1 Zakona besplatno preuzimanje kopije znanstvenog rada s mrežnih stranica smatra se povredom autorskog prava ukoliko se ta kopija pohrani na hard disk kompjutera, tj. ako se napravi njezin materijalni oblik.⁷⁹

Autor djela može izdavaču dati prava korištenja djela, što se uređuje ugovorom o licenci prema čl. 1109 – 1111 Civilnog kodeksa u Ukrajini. Ugovorom o licenci izdavač ne polaže potpuna prava na djelo, već samo ima dozvolu za korištenje i to na samo određeni period za koji se autor dogovori s izdavačem. Prema čl. 445 Civilnog kodeksa autor ima pravo na određenu naknadu koju mu izdavač može isplatiti odjednom ili naknadno za svaki prodani primjerak djela.⁸⁰

⁷⁸ Simple Search Metadata in Open Ukraine Archives. Dostupno na: <https://oai.org.ua/index.php/index> (12.9.2017.).

⁷⁹ Onys'ko, Ğ.J., Kostyšyn, S.O., Dubyk, S.O. Problemy avtors'koĝo prava pry elektronnij publikaciji u vidkrytomu dostupi: dlja vykladačiv, aspirantiv, studentiv. Ternopil' : TDTU, 2009. Dostupno na: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/226/5/Seminar_3_Copyright_Issues_in_Open_Access_Electronic_Publication.pdf (13.9.2017.).

⁸⁰ Zolotuhin, O. Vydavnytstva ta avtory: jurydyčni aspekty vzajemovidnosyn, oblik ta opodatkuvannja. 2011. // Visnyk: oficijno propodatky. Dostupno na: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/2746> (13.9.2017.).

Kao što je i vidljivo iz gore navedenog, mehanizam zaštite autorskog prava na internetu u Ukrajini nije dovoljan. Pored toga je i teško regulirati distribuciju informacija na tako velikom „prostoru“ kao što je internet. Autor polaže sva prava na pre-print verziju svog rada objavljenog u elektroničkom obliku na internetu, taj je rad zaštićen ZAPSP-om i autor ima pravo na naknadu za njegovo korištenje i distribuiranje. S druge strane, osnovna je svrha otvorenog pristupa slobodno i besplatno korištenje dostupnih informacija i znanja, pa nam samo preostaje promatrati razvoj otvorenog pristupa u Ukrajini s nadom da će jednog dana biti pomireni interesi autora i korisnika.

5. Analiza odabranih repozitorija

5.1. Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Slika 1. Sučelje repozitorija Medicinskog fakulteta

Izvor: <http://medlib.mef.hr>

Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu osnovan je 2006. godine (s tim da su same pripreme za izgradnju započele još u 2005. godini). Repozitorij sadržava cjelovite tekstove radova djelatnika fakulteta – prvenstveno doktorske disertacije i članke objavljene u znanstvenim časopisima. Također je moguće pohraniti i knjige, poglavlja u knjigama te cjelovite tekstove recenziranih priopćenja objavljenih u kongresnim zbornicima. Dostupni su cjeloviti tekstovi svih pohranjenih radova. Zanimljivo je spomenuti da su diplomski radovi studenata Medicinskog fakulteta pohranjeni u drugom, novijem repozitoriju Dr Med.⁸¹

Autori ne mogu sami pohranjivati svoje radove u repozitorij, već to umjesto njih čine knjižničari Središnje medicinske knjižnice. Prije same pohrane nekog znanstvenog rada knjižničari moraju provjeriti je li izdavač dao dozvolu za pohranjivanje cjelovitog teksta na stranicama projekta SHERPA/RoMEO⁸². Većinom su svi potrebni podaci sadržani na tim stranicama. No, ponekad se dogodi da ih nema, stoga knjižničari izravno kontaktiraju izdavače i traže dozvolu za arhiviranje zadnje recenzirane verzije u pdf formatu. Prilikom

⁸¹ Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na: <https://medlib.mef.hr> (14.9.2017.).

⁸² SHERPA/RoMEO. Dostupno na: <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/index.php> (14.9.2017.).

pohranjivanja rada u repozitorij, radu se dodaje oznaka fakulteta i knjižnice s URL adresom rada u repozitoriju.⁸³

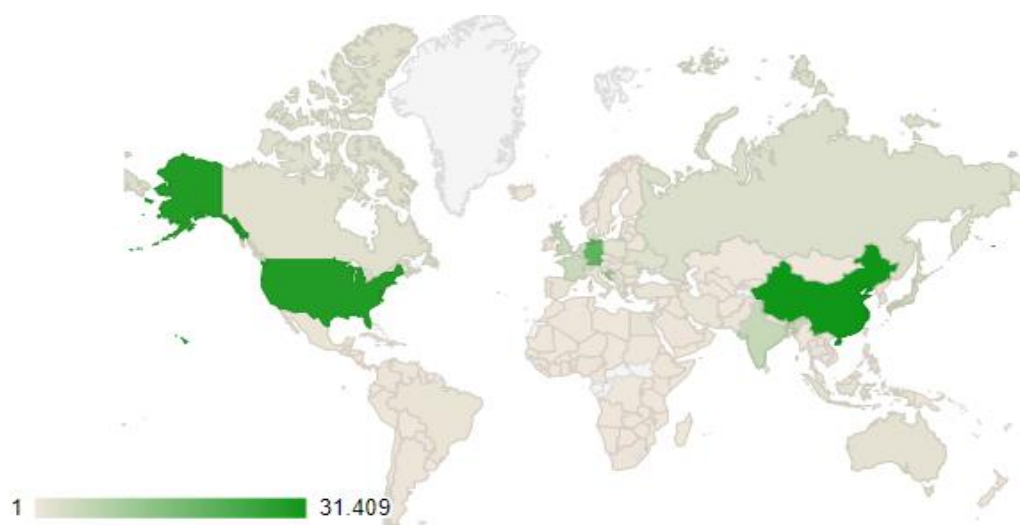
Do rujna 2017. godine je u repozitoriju pohranjeno 1356 članaka, 554 doktorskih disertacija, 9 radova s konferencija, 7 poglavlja iz knjiga i 1 knjiga, što sveukupno čini 1927 zapisa. Svi su pohranjeni radovi otvoreno dostupni korisnicima. Repozitorij koristi softver EPrints3 i kompatibilan je s protokolom OAI-PMH (*Open Access Initiative Protocol for Metadata Harvesting*) te je na taj način osigurana interoperabilnost (razmjena zapisa) repozitorija.

U gornjem lijevom kutu nalazi se logo repozitorija, koji je ujedno i logo Središnje medicinske knjižnice i Medicinskog fakulteta. Odmah pored nalaze se i izbornici *Home*, *About*, *Browse*, *Search*, *Help*, *Usage reports* i *Upute*. Budući da je jezik komunikacije u području medicine engleski većina teksta na sučelju napisana je upravo na tom jeziku, što pridonosi većoj vidljivosti repozitorija izvan Hrvatske. S druge strane, to je ujedno i faktor koji ograničava vidljivost repozitorija u Hrvatskoj.

Pod izbornikom *Usage reports* moguće je vidjeti statističke podatke o vrsti radova, preuzimanju te popularnosti autora (čiji se radovi najviše preuzimaju). Iako mi na prvi pogled nije izgledalo da ovaj izbornik nudi mnogo opcija, nakon kratkog istraživanja ugodno sam se iznenadila. Korisnici lako mogu filtrirati rezultate po autoru, predmetu, odjelima fakulteta, vrsti građe i EPrints ID-u, a zatim i po datumu. Moguće je i vidjeti iz kojih sve krajeva svijeta korisnici preuzimaju pohranjene radove.

⁸³ Fabris, M, op. cit. str.73-74.

Slika 2. Teritorij preuzimanja radova

Izvor: <http://medlib.mef.hr/cgi/stats/report/type/article/requests?range= ALL &from=&to=>

Pod izbornikom *About* korisnici mogu vidjeti podatak o softveru kojeg koristi repozitorij te kontakt podatke odgovorne osobe kojoj mogu poslati svoje upite o repozitoriju, a na naslovnoj stranici nalazi se nekoliko kratkih rečenica o repozitoriju. Repozitorij se redovito ažurira i nadopunjava svim najnovijim istraživanjima koji su u potpunosti dostupni u otvorenom pristupu te nema perioda embarga ni za jedan dokument.

Korisnicima je omogućeno pregledavanje i pretraživanje repozitorija. Ako netko nije upoznat s tim pojmovima oni su detaljno opisani pod izbornikom *Help*. Jasno je naznačeno da je *pregledavanje* dobar način za prikupljanje informacija dok korisnici još uvijek nisu sigurni što im je točno potrebno, a omogućeno je po sljedećim parametrima: godini, predmetu, odjelu fakulteta, autoru, mentoru i vrsti dokumenta. Dakle, korisnici jednostavno odaberu neki od parametara i prikaže im se lista rezultata. Zanimljivo je i da su uz svaki rad prikazani statistički podatci o preuzimanju tog rada, što je koristan indikator vrijednosti pojedinog istraživanja.

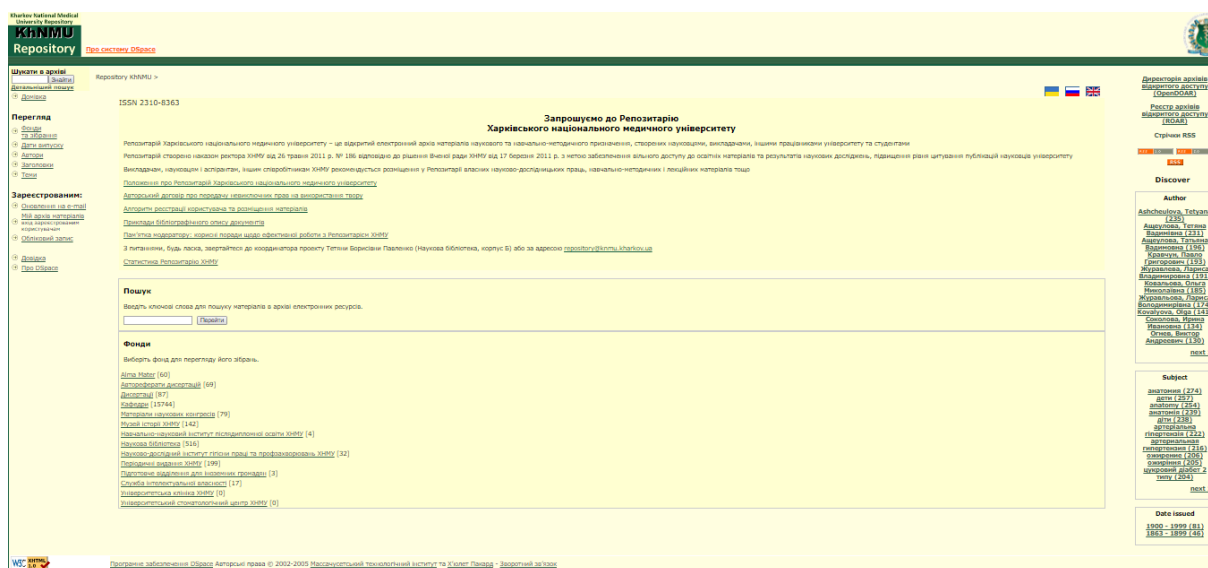
S druge strane, korisnici koji već znaju koje su im informacije potrebne mogu koristiti dvije opcije *pretraživanja* – jednostavno i napredno. Za razliku od jednostavnog pretraživanja, napredno nudi puno više opcija pa su i rezultati više vezani za ono što nas zanima, tj. moguće je dobiti više relevantnih rezultata. Napredno pretraživanje omogućeno je prema sljedećim parametrima: vrsti dokumenta, naslovu, autoru, riječima iz sažetka, datumu, predmetnicama

MeSH, vrsti građe, instituciji, uredniku, naslovu časopisa i formatu. Na kraju pretraživanja korisnici mogu odabrati opciju da im se rezultati izlistaju abecedno po autorima, naslovima ili kronološki. Na ovaj su način zadovoljene potrebe svih potencijalnih korisnika. Nekim korisnicima bit će dovoljno jednostavno pretraživanje, a znatizeljniji i zahtjevniji korisnici bit će zadovoljni svim mogućnostima naprednog pretraživanja.

Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu uistinu je primjer dobre prakse jer zadovoljava potrebe svih svojih korisnika, educira ih kako najefikasnije pretražiti potrebne informacije, nudi im brojne mogućnosti pretraživanja, dostupni su cjeloviti tekstovi svih pohranjenih radova te je vidljiv široj znanstvenoj zajednici.

5.2. Repozitorij Nacionalnoga medicinskog fakulteta u Harkovu

Slika 3. Sučelje repozitorija Nacionalnog medicinskog fakulteta u Harkovu

Izvor: <http://repo.knmu.edu.ua/?locale=uk>

Repozitorij Nacionalnog medicinskog fakulteta u Harkovu elektronički je arhiv znanstvenih i obrazovnih radova znanstvenika, profesora i studenata fakulteta. Nastao je 26. svibnja 2011. godine nakon odluke Akademskog vijeća Sveučilišta da svojoj akademskoj zajednici omogući slobodan pristup obrazovnim materijalima i rezultatima istraživanja te kako bi se povećala vidljivost njihovih znanstvenika.⁸⁴

Repozitorij je estetski vrlo privlačan, cijeli u nijansama zelene boje, a u gornjem desnom kutu nalazi se njegov logo. Na naslovnoj se stranici nalazi nekoliko rečenica o nastanku repozitorija, a ispod su izlistani i neki bitni dokumenti – *Uvjeti korištenja repozitorija*, *Suglasnost o predaji autorskih prava na korištenje djela*, *Ugovor o licenci*, *Primjeri bibliografskih opisa djela* te *Korisne upute za korištenje repozitorija*. S desne strane nalaze se razne korisne poveznice – OpenDOAR, ROAR te ELibUKR, dok se s lijeve strane nalaze razni izbornici – *Домівка* (Home), *Перегляд* (Browse) i *Зареєстрованим* (Sign on to).

⁸⁴ Repozitorij Nacionalnoga medicinskog fakulteta u Harkovu. Dostupno na: <http://repo.knmu.edu.ua/?locale=uk> (15.9.2017.).

U dokumentu *Uvjeti korištenja repozitorija* navedene su neke osnovne definicije otvorenog pristupa, repozitorija te neka autorska prava. Repozitorij je zasnovan na nekoliko ukrajinskih zakona – *O knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti*, *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima* te *Zaštita informacija u automatiziranim sustavima*. Osnovni je cilj repozitorija prikupljanje, sistematizacija i očuvanje intelektualnih proizvoda akademske zajednice i omogućavanje slobodnog pristupa svim korisnicima putem interneta.

U repozitorij je moguće pohraniti članke, monografije, udžbenike i ostale obrazovne materijale, radove s konferencija i ocjenске radove, AV građu, prezentacije, točnije nema nikavih ograničenja koja se tiču vrste građe. Do rujna 2017. godine u repozitoriju je pohranjeno 15.282 zapisa. Iako su ponuđeni razni statistički podaci, zanimljivo je da niti jedan od njih ne prikazuje raspodjelu po vrsti građe. Podaci se mogu filtrirati po mjesecima, i to od svibnja 2011. godine do rujna 2017. godine.

Repozitorij koristi softver DSpace i kompatibilan je s protokolom OAI-PMH. Nakon što se registriraju i dobiju dozvolu za pohranjivanje radova, autori sami unose svoje radove u repozitorij. Osim autora, pohranjivanje radova vrše i knjižničari, ali im u tom slučaju autori moraju poslati svoj rad u elektroničkom obliku sa svim potrebnim metapodacima (naslov djela, autor, jezik djela i ključne riječi na ukrajinskom, ruskom i engleskom jeziku). Za autore su naravno napisane detaljne upute koje obahvaćaju svaki korak – od registracije do uspješne pohrane djela. Kako bi svi zapisi bili ujednačeni, na naslovnoj se stranici mogu pronaći i primjeri bibliografskog opisa djela. Na taj je način osigurana konzistencija zapisa.

Pitanje autorskih prava rješava se ugovorom između Sveučilišta kojeg predstavlja rektor i autora. Ugovorom je regulirano da Sveučilište dobiva prava korištenja djela, što uključuje izradu elektroničke kopije djela, pohranu u repozitorij i izradu kopija djela u nekomercijalne svrhe. Autor potvrđuje da pohrana djela u repozitorij ne narušava prava drugih osoba, bilo da se radi o koautorima bilo izdavačima te da u trenutku pohrane isključivo on ima sva autorska prava na djelo. Ako se ispostavi da su narušena prava koautora ili izdavača, autor jedini snosi pravne posljedice. Ako je rad djelo više autora, onda svaki od njih mora potpisati ovaj ugovor.

Repozitorij je osim na ukrajinskom jeziku dostupan još i na ruskom (oba su jezika službena u Ukrajini) i engleskom jeziku. S jedne strane, to je jako dobro rješenje jer je na taj način povećana vidljivost repozitorija i riješen je problem ćiriličnog pisma s kojim je upoznat jako mali broj svjestkog stanovništva. S druge strane, to predstavlja razne probleme u pretraživanju repozitorija o čemu će biti govora malo kasnije u tekstu.

Pretraživanje repozitorija omogućeno je po ključnoj riječi, fondu, datumu izdanja djela, autoru, naslovu i UDK broju. Pohranjena djela raspoređena u 14 različitih fondova: *Alma Mater*, *Автоматизовану дисертацій* (Sažetci doktorskih disertacija), *Дисертацій* (Doktorske disertacije), *Кафедри* (Katedre), *Матеріали наукових конгресів* (Radovi s konferencija), *Музей історії ХНМУ* (Fond Muzeja povijesti KhNMU), *Навчально-науковий інститут післядипломної освіти ХНМУ* (Radni materijali za poslijediplomski studij KhNMU), *Наукова бібліотека* (Znanstvena knjižnica), *Науково-дослідний інститут гігієни праці та профзахворювань ХНМУ* (Fond istraživačkog instituta za higijenu KhNMU), *Періодичні видання ХНМУ* (Serijske publikacije KhNMU), *Підготовче відділення для іноземних громадян* (Radni materijali za strane studente) i *Університетський стоматологічний центр ХНМУ* (Fond odjela za stomatologiju KhNMU).

Ako korisnik želi pretraživati repozitorij po godini izdanja djela može jednostavno upisati željenu godinu i mjesec i odabrati hoće li mu se rezultati sortirati od najstarijih do najnovijih ili obratno. Najstariji pohranjeni rad potječe još iz 1863. godine. Pretraživanje po autoru omogućeno je abecednim redom, a za one znatiželjnije, snalažljivije i upućenije u određeni predmet dostupno je pretraživanje po UDK oznaci.

Spomenula sam ranije da autori sami mogu unositi svoja djela u repozitorij prema uputama s naslovne stranice što bi trebalo osigurati konzistenciju repozitorija. Pregledavajući zapise po autorima primijetila sam da su neki autori svoja imena pisali na ćirilici, a neki na latinici (transkribirali su svoja imena). Zbog toga korisnici koji primjerice žele pronaći sve radove određenog autora pohranjene u repozitorij neće dobiti sve rezultate jednim pretraživanjem.

Nadalje, zanimalo me kako je točno strukturirano pretraživanje prema UDK oznakama stoga sam odlučila vidjeti koja se točno djela nalaze pod kojim brojem. Primijetila sam da su dostupne sve UDK skupine, a ne samo šesta skupina u koju spada medicina. Jedini je mogući zaključak da repozitorij medicinskog fakulteta sadržava i znanstvene radove koji uopće nisu vezani za medicinu, što je znak slabe kontrole unosa sadržaja u repozitorij. Neki „zalutali radovi“ vidljivi su na slici niže:

Slika 4. Prikaz rezultata pretraživanja po ključnoj riječi *srce*

Issue Date	Title	Author(s)
14-Apr-2017	Historical aspects of studying posttraumatic stress disorders	Mischenko, Marina Mikhailovna; Ryzhenko, Marina Vladimirovna
Apr-2014	History and evolution of esophagoastroduodenoscopy	Momod, Naomi; Kochubier, Oksana
21-Nov-2013	History and role of cardiovascular magnetik resonance	Oabe, Odira; Gerasimchuk, Nina Nikolaevna
21-Nov-2013	History of ECG. Evolution of electrocardiography techniques from the time of Willem Einthoven up to our modern time	Saad, Ahmad; Ashcheulova, Tetvana
7-Feb-2013	History of epidemiology. The subject of epidemiology. Tasks of epidemiology. Doctrine of epidemic process. Forms of intensity of the epidemic process. A source of infection. A mechanism of infection transmission. Classifications of infectious diseases	Chumachenko, T.A.
4-Dec-2013	HISTORY OF NEUROSURGERY, ANATOMY and PHISIOLOGY of NERVOUS SYSTEM, INVESTIGATION METHODS	Кутовой, Игорь Александрович
2015	History of the chemical warfare	Zein Eddine, Mhammad; Pytetska, Natalya
2014	History of Ukraine	Robak, Igor; Glebova, Ludmila; Ashcheulova, Tetvana; Demochko, Anna; Semenenko, Elena
2016	History of Ukraine	Demochko, Hanna; Ilvin, Vadim; Robak, Igor
2017	History of Ukraine and Ukrainian culture	Martynenko, Nataliya; Robak, Igor
2016	History of Ukraine and Ukrainian culture: practice book for students' independent work	Robak, Igor; Alkov, Vladimir; Ilvin, Vadim
2011	History of Ukraine (Lectures): Textbook	Робак, Игор Юрійович; Арзунанова, Тетяна Володимирівна; Семененко, Олена Володимирівна
2011	History of Ukraine: Plans of seminars	Schapovalova, Elena; Shapovalova, Elena
2011	History of Ukraine: Teaching aid for practical lessons	Martynenko, Nataliya; Balabay, Yna
2011	History of Ukraine: Textbook	Schapovalova, Elena; Shapovalova, Elena
2011	History of Ukraine: Textbook for English mediuns	Martynenko, Nataliya
2011	History of Ukrainian Culture	Martynenko, Nataliya; Мартиненко, Н.М.
2014	History of Ukrainian Culture	Martynenko, Nataliya
2014	History of ukrainian culture	Martynenko, Nataliya
2015	History of Ukrainian Culture	Martynenko, Nataliya; Demochko, Anna

Izvor: http://repo.knmu.edu.ua/browse?type=title&sort_by=1&order=ASC&rpp=20&etal=-1&null=&offset=1198

Za neka su se znanstvena područja među UDK skupine potkrale i nasumične godine i pojmovi:

Slika 5. Rezultati pretraživanja repozitorija KhNMU po UDK oznaci

Subject	Count
1.091	[2]
113:165.742	[2]
1.2.3-триазол	[1]
[1.2.4]oxadiazole	[1]
1.2.4-oxadiazole	[3]
[1.2.4]oxadiazoles	[1]
1.2.4-оксадиазол	[4]
1.2 дили нолеилфосфатидилхолин	[1]
130.17.3	[1]
170-гідроксипрогестерон	[1]
1937	[1]
2011-2015	[1]
2016 рік	[1]
2-4(063)	[1]
24-hours blood pressure monitoring	[1]
2.4-дихлорбензоат калия	[1]
2.4-дихлорбензойна кислота	[2]
2.4-дихлоробензойна кислота	[1]
28.072.я7	[2]
28.072я7	[2]

Izvor: http://repo.knmu.edu.ua/browse?type=subject&order=ASC&rpp=20&starts_with=1

Na prvi se pogled čini da cjelokupna organizacija repozitorija teče glatko – od strukture, preko unosa radova do kontrole pohrane zapisa. Međutim, detaljnija je analiza pokazala upravo suprotno. Osobe zadužene za repozitorij trebale bi posvetiti više pažnje razvoju repozitorija i paziti da je svaki unos vezan upravo za medicinsku struku. Trenutačno je stanje vrlo zbunjujuće za krajnjeg korisnika koji prilikom svog pretraživanja dobije jako puno nerelevantnih rezultata, bez obzira na to pretražuje li literaturu iz područja medicine (što je za očekivati kod repozitorija medicinskog fakulteta) ili iz bilo kojeg drugog područja.

5.3. Repozitorij Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Slika 6. Sučelje repozitorija Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Izvor: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr>

Repozitorij Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu osnovala je Knjižnica FF-a, a u njemu su pohranjeni svi radovi kojima su autori studenti ili djelatnici fakulteta i koji nastaju kao rezultat obrazovnog i istraživačkog procesa na fakultetu. Vrsta građe nije ograničena samo na ocjene radove, već se u repozitoriju mogu pronaći i članci, knjige, poglavlja u knjigama, prezentacije, poster, nastavni materijali, multimedijaska i AV građa, izvještaji, prezentacije i ostale vrste sadržaja. Pohraniti se mogu svi formati dokumenata, ali se ipak preporuča pdf zbog lakšeg i trajnijeg korištenja. Studenti i znanstvenici mogu sami unositi svoje radove u repozitorij, a mogu se i obratiti osoblju Knjižnice koje ih savjetuje u pitanjima autorskih prava, pruža podršku pri unosu i kontrolira kvalitetu bibliografskih podataka, ali ne odgovara za sadržaj pohranjenih dokumenata.⁸⁵

⁸⁵ Repozitorij Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr> (16.9.2017.).

Repozitorij koristi softver EPrints3, kompatibilan je s protokolom OAI-PMH i dostupan je na hrvatskom i engleskom jeziku. Prije pohranjivanja djela u repozitorij, autor mora ispuniti kratak obrazac na kojem može odabrati način pristupa sjelu. Nekoliko je mogućnosti pristupa pohranjenim sadržajima, s tim da su metapodaci za svaki pojedini dokument dostupni svima:

- ❖ **javna dostupnost (otvoreni pristup)** dokumentu odmah po pohranjivanju;
- ❖ **javna dostupnost dokumentu s embargom** – autori mogu odrediti određeni vremenski period nakon kojeg će rad biti u otvorenom pristupu;
- ❖ **dostupnost samo registriranim korisnicima** (onima koji imaju svoj AAI@edu elektronički identitet izdan na FF-u);
- ❖ **dostupnost samo osoblju arhiva** – autori se mogu odlučiti za ovu opciju ukoliko iz bilo kojeg razloga ne smije rad učiniti dostupnim, ali ga želi trajno pohraniti na sigurnom poslužitelju knjižnice.⁸⁶

Poželjno je osigurati alternativnu mogućnost pristupa dokumentima koji nisu odmah dostupni u otvorenom pristupu. To se može napraviti upisivanjem URL adrese na kojoj je moguće pronaći dokument i upisivanjem e-mail adrese autora. Na taj se način generira zahtjev i šalje autoru koji može odobriti korištenje djela isključivo za osobne potrebe korisnika. Zapisi iz repozitorija trenutno nisu vidljivi u katalogu Knjižnice, ali je to u planu.

Jednom pohranjeni rad u repozitorij ne može se više mijenjati. Međutim, ako su neke izmjene zbilja potrebne korisnik se može obratiti osoblju Knjižnice koje će „preseliti“ rad u njegov radni prostor. Neke manje izmjene može napraviti i osoblje Knjižnice.

Pri vrhu stranice nalazi se šest izbornika – *Naslovnica*, *O repozitoriju*, *Pregledavanje*, *Pretraživanje*, *Uvjeti korištenja* i *Statistika*. Na naslovnoj stranici moguće je pogledati najnovije radove koji su pohranjeni u repozitorij te su ponuđene poveznice na opcije pretraživanja i pregledavanja repozitorija.

⁸⁶ Regulacija pristupa. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/pristup.html> (16.9.2017.).

Pregledavanje repozitorija moguće je po godini, području, odsjeku, autoru, mentoru i vrsti dokumenta. Kada odaberemo opciju pregledavanja po godinama možemo vidjeti i koji je najstariji dokument pohranjen u repozitorij. Riječ je o djelu Franje Maixnera iz 1887. godine *De infinitivi usu Vergiliano*. Ako korisnik pregledava repozitorij po odsjecima može vidjeti da je najviše pohranjenih dokumenata s Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti, tj. njih čak 1530. Do rujna 2017. godine u repozitorij je pohranjeno 22 knjige, 44 poglavlja iz knjiga, 16 zbornika radova sa skupa, 202 rada sa skupa, 23 prezentacije sa skupa, 4 preprinta, 565 članaka, 193 završna rada preddiplomskog studija, 3951 diplomski rad, 17 pred-bolonjskih magistarskih radova, 7 specijalističkih radova, 247 disertacija i 2 studentska rada. Sveukupno je u repozitoriju pohranjeno 5372 dokumenta.⁸⁷

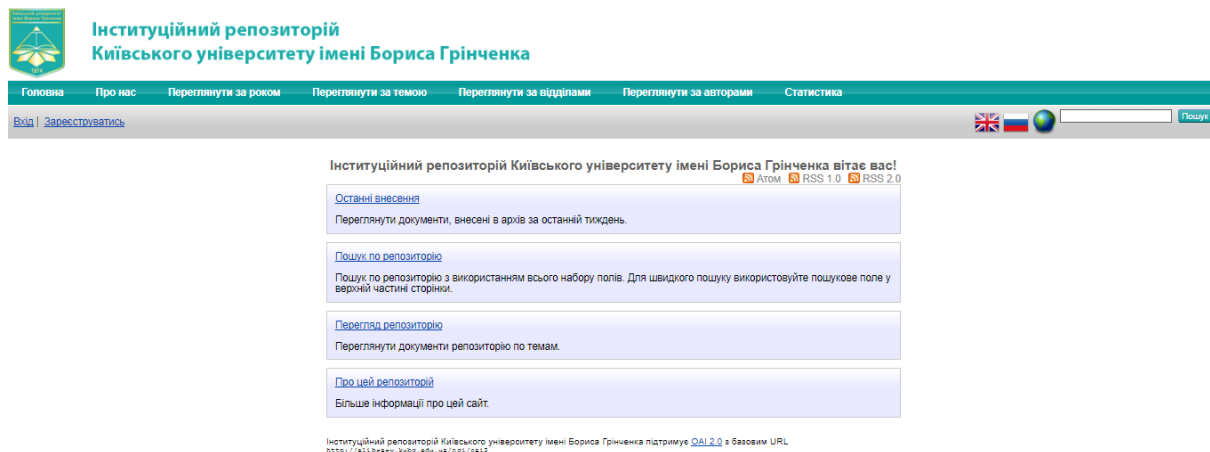
Korisnicima je također omogućeno i jednostavno i napredno pretraživanje. Kod jednostavnog pretraživanja dovoljno je samo unijeti traženi pojam i izlistaju se svi rezultati koji su povezani s tim pojmom. Mnogo je bolje pretraživati repozitorije preko napredne opcije. Na taj se način mogu kontrolirati rezultati. Repozitorij Filozofskog fakulteta omogućuje pretraživanje po naslovu, autoru, mentoru, sažetku, datumu, ključnim riječima, odsjeku, području, vrsti građe, vrsti rada, uredniku, statusu (objavljeno, u tisku, predano, rukopis), recenziji, naslovu časopisa i formatu. Krajnji se rezultati mogu još i sortirati od najnovijih prema najstarijima, prema autoru i naslovu što olakšava „kretanje“ korisnika među ponuđenim rezultatima.

Repozitorij Filozofskog fakulteta još je jedan primjer dobre prakse i organiziranosti. Vidljivo je da osoblje Knjižnice ulaže veliki trud u održavanje repozitorija koji je vrlo jednostavan za korištenje, sadrži sve potrebne upute za korisnike i odgovore na sva potencijalna pitanja oko autorskih prava i pretraživanja.

⁸⁷ Stanje na dan 16.9.2017.

5.4. Repozitorij Nacionalnog fakulteta imena Borisa Ćrinĉenka Sveučilišta u Kijevu

Slika 7. Suĉelje repozitorija Nacionalnog fakulteta imena Borisa Ćrinĉenka

Izvor: <http://elibrary.kubg.edu.ua>

Ukrajinci su narod koji mnogo drži do svoje povijesti i kulture, stoga ni ne ĉudi da je Sveučilište u Kijevu nazvano po jednom njihovom poznatom autoru, pedagogu, etnografu, povjesničaru i publicistu – Borysu Ćrynĉenku. Prije nekoliko godina Sveučilište je osnovalo svoj repozitorij u otvorenom pristupu pod istim imenom. Već prema jednostavnosti izgleda naslovne stranice jasno nam je da repozitorij koristi softver EPrints, a također je i kompatibilan s OAI-PMH protokolom.⁸⁸

Na vrhu stranice nalazi se nekoliko izbornika: *Naslovnica*, *O repozitoriju*, *Pregledavanje po godinama*, *Pregledavanje po vrsti građe* i *Pregledavanje autoru*. Repozitorij je dostupan još i na engleskom i ruskom jeziku. No, primijetila sam da nisu svi isti podaci dostupni na svakom jeziku, najviše ih je naravno na ukrajinskom. Ono što je zanimljivo kod ovog repozitorija jest činjenica da je cijela struktura fokusirana isključivo na osnovne funkcije i dokumente te se na stranici ne može pronaći nikakav sadržaj niti poveznice koje bi krajnjeg korisnika mogle odvući od njegovog cilja, a to je pronalazak novih informacija i znanja.

⁸⁸ Repozitorij Nacionalnog fakulteta imena Borisa Ćrinĉenka Sveučilišta u Kijevu. Dostupno na: <http://elibrary.kubg.edu.ua> (17.9.2017.).

Pod izbornikom *O repozitoriju* nisu dostupni nikakvi podatci o razvoju repozitorija, već samo dokumenti koji nude opću definiciju repozitorija, upute za pregledavanje i pretraživanje, upute za unos novih radova te neke preporuke za arhiviranje. Pretpostavljam da to znači da sami autori mogu unositi svoje radove u repozitorij prateći upute, korak po korak, i pazeći da su svi metapodaci pravilno označeni.

Za autore je također i jasno označena jedna obavijest koja ih upozorava da se u repozitorij mogu pohranjivati samo radovi u pdf formatu u crno-bijeloj boji te da se prilikom ispunjavanja obrasca za pohranu rada ne smiju koristiti velika tiskana slova. Repozitorij je moguće pretraživati i po UDK oznaci djela, dovoljno je samo unijeti traženi broj u pretraživač u gornjem desnom kutu stranice. Ako ih to zanima, korisnici mogu vidjeti sve najnovije zapise klikom na izbornik *Останні внесення* (Najnoviji radovi).

Pregledavanje po godini izdanja omogućuje korisniku da pronađe samo djela objavljena u određenom periodu. Također su uz svaku godinu dostupni i statistički podaci. Najviše je djela pohranjeno u repozitorij 2016. godine, njih čak 3389. Najstarije je objavljeno djelo *Vykonavs'ka praktyka jak forma profesijnoi pidgotovky včytelja muzyky* autora Jevgenija V. Kuryševa iz 1989. godine.

S obzirom na to da su ukrajinski repozitoriji koji su dostupni samo na ukrajinskom jeziku vidljivi jedino u zemljama koje koriste ćirilčno pismo, a time i njihovi znanstvenici, odgovorni za ovaj repozitorij omogućili su svojim korisnicima pregledavanje sadržaja repozitorija po abecednom popisu autora na latinici i ćirilici. Na taj se način korisnici lako „kreću“ po repozitoriju i sigurni su da koristeći oba pisma mogu pronaći iste autore. Pretraživanje repozitorija, baš kao i kod prethodna tri, omogućeno je po detaljnom obrascu pa korisnici mogu lako ograničiti dobivene rezultate na one koji su relevantni za njihovo istraživanje. U rujnu 2017. godine je u repozitorij pohranjeno 14028 datoteka od koji je 99% u otvorenom pristupu.⁸⁹

Osnivači ovog repozitorija omogućili su svojim korisnicima lako pretraživanje i pregledavanje repozitorija, osigurali su im jednostavne upute za pohranu radova (korak po korak) i osvijestili im važnost poštivanja autorskih prava.

⁸⁹ Stanje na dan 17.9.2017.

5.5. Što je zajedničko, a koje su razlike?

U ovom će se poglavlju prikazati sličnosti i razlike istraženih repozitorija, kao i njihove prednosti i nedostatci. Ono što je zajedničko svim četirima repozitorijima jest činjenica da svi pohranjuju cjelovite tekstove radova djelatnika fakulteta (studenata i profesora), kompatibilni su s protokolom OAI-PMH te se redovito ažuriraju i nadopunjavaju. Međutim, nisu svi radovi u sva četiri repozitorija dostupna u potpunosti u otvorenom pristupu niti je kontrola unosa radova jednako regulirana. Iako se u svijetu češće koristi softver DSpace, od analiziranih repozitorija u ovom radu jedino Medicinski fakultet u Harkovu koristi ovaj softver, a preostala tri repozitorija koriste EPrints.

Radovi pohranjeni u repozitorijima medicinskih fakulteta u Zagrebu i Harkovu u potpunosti su dostupni svim korisnicima, dok je u repozitoriju Filozofskog fakulteta u Kijevu dostupno 99% radova, a najmanje ih je dostupnih u repozitoriju Filozofskog fakulteta u Zagrebu – njih 57%. Sva četiri repozitorija pohranjuju doktorske disertacije, članke, knjige i poglavlja u knjigama, ali jedino medicinski fakultet u Harkovu nema nikakvih ograničenja koja se tiču vrste građe, stoga arhiviraju čak i postere, udžbenike i AV građu. Filozofski fakultet u Kijevu ima jedno neobično ograničenje formata djela. Naime, od svojih djelatnika zahtijevaju da format djela bude isključivo pdf i to u crno-bijeloj boji.

Zanimljivo je da je svaki repozitorij dostupan barem na još jednom jeziku. Tako su hrvatski repozitoriji dostupni još i na engleskom jeziku, a ukrajinski su dostupni još i na ruskom i engleskom jeziku. Važno je napomenuti da ipak nije cijeli sadržaj dostupan na drugim jezicima i da postoje razlike u rezultatima pretraživanja ovisno o jeziku, što predstavlja problem za korisnike jer ne znaju svi sva tri jezika i stoga su uvijek zakinuti za dio rezultata koji mogu biti relevantni za njihove potrebe.

Najveću kontrolu unosa radova u repozitorij ima Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu jer jedino knjižničari Središnje knjižnice mogu pohranjivati radove. Kako ne bi došlo do povrede autorskih prava za svaki pojedini rad provjeravaju status na stranicama projekta SHERPA/RoMEO. Kod ostala tri repozitorija radove mogu unositi i djelatnici fakulteta i knjižničari koji im pružaju podršku pri unosu. Najmanju kontrolu provode osnivači repozitorija Medicinskog fakulteta u Harkovu što uzrokuje mnoge probleme. Naime, autori slabo prate upute na naslovnoj stranici repozitorija te su unosi jako nekonzistentni. Neki autori pišu svoja imena i na ukrajinskoj i na ruskoj ćirilici, dodaju još i englesku verziju te

transliteriraju svoja imena. Problem se javlja zato što to ne rade svaki put za svaki pohranjeni rad, nego uz jedan rade stave ime na ćirilici, uz drugi ga transkribiraju, a uz treći pišu englesku verziju. To opet predstavlja problem za krajnjeg korisnika jer se sva djela jednog autora ne mogu dobiti jednim pretraživanjem.

Autorska prava u Hrvatskoj regulirana su Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima, kao i u Ukrajini. Međutim, hrvatska verzija mnogo bolje regulira sva prava. Prije unosa rada u repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu autori moraju ispuniti kratki obrazac na kojem trebaju označiti kada rad može biti dostupan svima. To može biti odmah ili nakon perioda embarga, a neki autori imaju mogućnost ograničiti vidljivost svojih radova samo na registrirane korisnike ili čak samo na djelatnike knjižnice. Kod Ukrajinskih repozitorija se uvijek sklapa ugovor između knjižnice i autora kojim se sva prava korištenja prebacuju na knjižnicu. Ako se uspostavi da su povrijeđena prava trećih osoba, bilo koautora, bilo izdavača, posljedice snosi isključivo autor.

6. Zaključak

Na samom početku ovog diplomskog rada citiran je američki autor – John Naisbitt koji kaže da informacija postaje novi izvor moći, tj. polako postaje ono što je nekoć bio novac. U potpunosti se slažem i smatram da je to jedan od razloga zašto danas nisu sve informacije dostupne svima. Svaki pojedinac s pravom informacijom može mnogo prosperirati u životu.

Razvoj repozitorija započeo je još 1991. godine kada je na inicijativu Paula Ginsparga nastao arXive. Međutim, „vjetar u leđa“ razvoju otvorenog pristupa dala je Budimpeštanska inicijativa o otvorenom pristupu 2001. godine. Nakon toga krenule su i druge važne inicijative i deklaracije o otvorenom pristupu i znanstvena zajednica diljem svijeta prepoznala je važnost ovog pokreta. Iako je među znanstvenom zajednicom uvriježeno stajalište da znanje nema cijenu, mnogi su je izdavači ipak odredili stoga su postali jedan od najvećih prepreka razvoju otvorenog pristupa. Veliku ulogu u cijeloj toj priči igraju institucijski repozitoriji, arhivi znanstvenih informacija, dinamički sustavi koji se mijenjaju i napreduju usporedno s razvojem interneta. Njihova je velika prednost što im se može pristupiti s bilo kojeg mrežnog mjesta u bilo kojem trenutku, povećavaju vidljivost i citiranost autora i potiču napredak društva.

Cilj ovog rada bio je, na primjeru četiriju repozitorija, pokazati razvoj otvorenog pristupa u Ukrajini i Hrvatskoj, njihove dodirne točke i razlike, istaknuti njihove prednosti i ukazati na neke njihove mane, a u konačnici istražiti moguće načine njihovog poboljšanja. Svaki od analiziranih repozitorija ima svojih prednosti i nedostataka, ali su svi ostvarili svoju osnovnu namjenu – približili su nova znanja svojim korisnicima i na taj način obogatili njihove živote.

U Ukrajini još uvijek postoji nekoliko bitnih problema koje je potrebno što prije riješiti, baš kako sam navela u uvodu, a to je prije svega nedostatak IT stručnjaka koji bi se brinuli o kvalitetnoj izgradnji institucijskih repozitorija. Drugi problem predstavlja i dvojezičnost, posebice kod pretraživanja repozitorija na svakom od mogućih jezika po istim parametrima značajno razlikuju. Za krajnjeg korisnika koji nije upućen u ovaj problem to znači da neće moći pronaći sve potrebne informacije. Slijedeći u nizu problema jest nedovoljna upućenost njihovih znanstvenika o važnosti otvorenog pristupa.

Za države koje su u situaciji kao i Ukrajina bitno je da se institucije međusobno udruže kako bi svojim znanstvenicima pokazali sve prednosti otvorenog pristupa i educirali ih o načinu pohrane svojih radova koji će kasnije biti dostupni čitavoj znanstvenoj zajednici, a ne samo uskom krugu znanstvenika. Potrebno je što više motivirati znanstvenike da arhiviraju svoje radove.

U Hrvatskoj je situacija znatno bolja nego u Ukrajini. Pri tom prvenstveno mislim na reguliranje autorskih prava i organizaciju institucijskih repozitorija. Nama u prilog ide i korištenje latinice, stoga se korisnici barem zbog toga ne moraju brinuti da će im promaći relevantni rezultati prilikom pretraživanja repozitorija. Međutim, kod nas je problem što je samo mali broj korisnika upućen u postojanje institucijskih repozitorija u otvorenom pristupu. Mnogi moji kolege studenti još uvijek misle da se informacije mogu pronaći samo u knjigama u knjižnici i na neprovjerenim mrežnim stranicama.

Otvoreni pristup otvara vrata uspjehu svim pojedincima, nudi im brojne znanstvene informacije i znanja koji potiču njihov osobni razvoj, kritičko razmišljanje i poboljšanje životnih uvjeta. Znanstvenicima pruža veću vidljivost njihovih radova i veću citiranost, tj. utjecaj rada. Na taj se način također povećava i vidljivost same institucije, a i osigurava okupljenost znanstvenog stvaralaštva na jednom mjestu.

7. Literatura

1. ARA. Dostupno na: <http://ara.srce.hr/index.php/index> (10.9.2017.).
2. Arhiv građanskoj koži suspišstva. Dostupno na: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=INAV&P21DBN=INAV&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=inav_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID I=&S21COLORTERMS=0&S21STR=1732 (10.9.2017.).
3. Armbruster, C., Romary, L. Comparing repository types: challenges and barriers for subject-based repositories, research repositories, national repository systems and institutional repositories in serving scholarly communication. // International Journal of Digital Library Systems 1, 4(2010), str. 61-73. Dostupno na: <https://arxiv.org/abs/1005.0839> (13.5.2017.).
4. arXiv. Dostupno na: <https://arxiv.org/> (27.8.2017.).
5. Berlinska deklaracija o otvorenom pristupu znanstvenom znanju. Dostupno na: http://eprints.rclis.org/4571/1/prijevod_berlinske_deklaracije.pdf (11.5.2017.).
6. Bird, C. Continued adventures in open access: 2009 perspective. // Learned Publishing 23, 2(2010), str. 107-116. Dostupno na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1087/20100205/epdf> (10.5.2017.).
7. Bosnić, I. Podrška za repozitorije nastavnih materijala u sustavu Moodle 2.0. // MoodleMoot Hrvatska 2011. (izlaganje na skupu). Dostupno na: http://www.srce.unizg.hr/files/srce/docs/CEU/moodlemoot/2011/MoodleMoot_bosnic_ppt.pdf (13.5.2017.).
8. Brown, D. J. Access to Scientific Research : challenges facing communications in STM. Berlin : De Gruyter Saur, 2016.
9. Budapest Open Access Initiative. Dostupno na: <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/> (10.5.2017.).
10. COAR. Dostupno na: <https://www.coar-repositories.org/> (11.9.2017.).
11. Crimea 2012: Libraries and information resources in modern world of science, culture, education and business. Dostupno na: http://library.ukma.edu.ua/fileadmin/documents/news/Krymska_deklaraciya_2012.pdf (11.9.2017.).

12. Crow, R. The Case for Institutional Repositories: A SPARC Position Paper. // ARL Bimonthly Report 223(2002). Dostupno na: http://sparc.arl.org/sites/default/files/media_files/instrepo.pdf (13.5.2017.).
13. Čmyr, E. Institutional provision of open access in Ukraine. / Науковий вісник Дипломатичної академії України. III, 24(2017), str. 126-133. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/317603750_Institutional_provision_of_open_access_in_Ukraine (12.9.2017.).
14. DABAR. Dostupno na: <https://dabar.srce.hr/dabar> (3.10.2017.).
15. Declaration on science and the use of scientific knowledge. Dostupno na: http://www.unesco.org/science/wcs/eng/declaration_e.htm (12.5.2017.).
16. DOAJ. Dostupno na: <https://doaj.org/about> (27.8.2017.).
17. EIFL. Dostupno na: <http://www.eifl.net/> (11.9.2017.).
18. Elektronički arhiv Nacionalnog sveučilišta Kyjevo-Moğiljanske akademije. Dostupno na: <http://ekmair.ukma.edu.ua/?locale-attribute=uk> (12.9.2017.).
19. E-LIS. Dostupno na: <http://eprints.rclis.org/> (27.8.2017.).
20. Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacija. Zagreb : Filozofski fakultet, 2014.
21. Hebrang Grgić, I. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016.
22. Hebrang Grgić, I. Open Access to Scientific Information in Croatia : Increasing Research Impact of a Scientifically Peripheral Country. Saarbrucken : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2011.
23. Hebrang Grgić, I. Planiranje pokretanja repozitorija ustanove. // Knjižnice: kamo i kako dalje? : pohrana i zaštita knjižnične građe : profesija „knjižničar“ : usluge i korisnici : zbornik radova / uredile Alisa Martek i Elizabeta Rybak Budić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013., str. 42-50.
24. Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009.
25. HRČAK. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=application_criteria (10.9.2017.).
26. Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu. Dostupno na: <https://www.fer.unizg.hr/oa2012/deklaracija> (2.5.2017.).
27. Hrvatska znanstvena bibliografija. Dostupno na: <https://bib.irb.hr/index.html> (27.8.2017.).

28. IFLA Statement on Open Access to Scholarly Literature and Research Documentation. Dostupno na: <https://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-open-access-to-scholarly-literature-and-research-documentation> (12.5.2017.).
29. Krajna, T. Slobodan pristup informacijama: institucijski repozitoriji. // Polimeri: časopis za plastiku i gumu 28, 3(2008), str. 199. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=29578 (14.5.2017.).
30. Krelja Kurelović, E., Rak, S., Tomljanović, J. Prihvatanje otvorenog pristupa u znanosti i obrazovanju. // Zbornik Veleučilišta u Rijeci 1, 1(2013), str. 1-16. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=152087 (2.5.2017.).
31. Kučma, I. Developing National Open Access Policies: An Ukrainian Case Study. / Proceedings ELPUB2007 Conference on Electronic Publishing, Vienna 2007. Dostupno na: http://elpub.scix.net/data/works/att/135_elpub2007.content.pdf (10.9.2017.).
32. Kulkarni, S. Beall's list of „predatory“ publishers and journals no longer available. 19. siječnja 2017. // Editage Insights. Dostupno na: <https://www.editage.com/insights/bealls-list-of-predatory-publishers-and-journals-no-longer-available> (11.5.2017.).
33. Lasić-Lazić, J., Banek Zorica, M., Špiranec, S. Repozitoriji digitalnog obrazovnog materijala kao sastavnica kvalitete suvremenih koncepata obrazovanja. // Edupoint: časopis o primjeni informacijskih tehnologija u obrazovanju 5, 33(2005), str. 6-12. Dostupno na: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/33/clanci/1.html> (14.5.2017.).
34. LIBER. Dostupno na: <http://libereurope.eu/> (11.9.2017.).
35. Lynch, C.A. Institutional Repositories: Essential Infrastructure for Scholarship in the Digital Age. // ARL Bimonthly Report 226(2003). Dostupno na: <http://old.arl.org/resources/pubs/br/br226/br226ir~print.shtml> (13.5.2017.).
36. Macan, B. FULIR – Repozitorij cjelovitih tekstova Instituta Ruđer Bošković. // Kemija u industriji 63, 7-8(2014), str. 269-276. Dostupno na: <http://pierre.fkit.hr/hdki/kui/vol63/broj7-8/269.pdf> (29.4.2017.).
37. Mihalić, M., Vodopijec, A. Na tragu digitalnog repozitorija instituta Ruđer Bošković. // Knjižnice: kamo i kako dalje / glavna urednica Irena Kranjec. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. str. 138-148.
38. OASPA. Dostupno na: <https://oaspa.org/> (11.9.2017.).

39. OECD Principles and Guidelines for Access to Research Data from Public Funding.
Dostupno na: <https://www.oecd.org/sti/sci-tech/38500813.pdf> (12.5.2017.).
40. Ol'vijs'ka deklaracija universytetiv. Dostupno na:
http://old.chdu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=76&Itemid=72&lang=uk (11.9.2017.).
41. Onys'ko, Ğ.J., Kostyšyn, S.O., Dubyk, S.O. Problemy avtors'koĝo prava pry elektronnij publikaciji u vidkrytomu dostupi: dlja vykladačiv, aspirantiv, studentiv. Ternopil' : TDTU, 2009. Dostupno na:
http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/226/5/Seminar_3_Copyright_Issues_in_Open_Access_Electronic_Publication.pdf (13.9.2017.).
42. Papić, A., Jakopeć, T., Mićunović, M. Informacijske revolucije i širenje komunikacijskih kanala: osvrt na divergenciju i/ili konvergenciju medija. // Libellarium: časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova IV, 1(2012), str. 83-94. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/92395> (29.4.2017.).
43. Pro rekomendaciji parlaments'kyh sluhan' z pytan' rozvytku informacijnoĝo suspil'stva v Ukrajinu. Dostupno na: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3175-15> (10.9.2017.).
44. PubMed Central. Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/> (27.8.2017.).
45. RePEc. Dostupno na: <http://repec.org/> (27.8.2017.).
46. Repozitorij Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na:
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr> (16.9.2017.).
47. Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na:
<https://medlib.mef.hr> (14.9.2017.).
48. Repozitorij Nacionalnog fakulteta imena Borisa Ğrinčenka Sveučilišta u Kijevu. Dostupno na: <http://elibrary.kubg.edu.ua> (17.9.2017.).
49. Repozitorij Nacionalnoga medicinskog fakulteta u Harkovu. Dostupno na:
<http://repo.knmu.edu.ua/?locale=uk> (15.9.2017.).
50. SHERPA/RoMEO. Dostupno na: <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/index.php> (14.9.2017.).
51. Silobrčić, V. Slobodan pristup ocijenjenim znanstvenim informacijama: moguća budućnost informiranja znanstvenika. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 50, 1-2(2007), str. 51-61. Dostupno na:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=26129 (2.5.2017.).

52. Simple Search Metadata in Open Ukraine Archives. Dostupno na: <https://oai.org.ua/index.php/index> (12.9.2017.).
53. Solomon, D.J., Björk, B.-C. A study of open access journals using article processing charges. // Journal of the American Society for Information Science and Technology 63, 8(2012), str. 1485-1495. Dostupno na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/asi.22673/full> (10.5.2017.).
54. Vrana, R. Digitalni repozitoriji i stvaranje informacijske infrastrukture. // Ppt prezentacija : DFest, 10. travnja 2014. Dostupno na: <http://dfest.nsk.hr/2014/wp-content/uploads/2014/04/Radovan%20Vrana.pdf> (20.5.2017.).
55. Vrana, R. Digitalni repozitoriji znanstvenih informacija u knjižnicama visokoškolskih ustanova Sveučilišta u Zagrebu. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, ¾(2016), str. 268. Dostupno na: http://www.hkdrustvo.hr/vbh_arhiva/vbh_2016_3-4/VBH_3-4_2016_265-300.pdf (14.5.2017.).
56. Vujasinović, M. Pravno-pomorske teme i digitalni repozitoriji. // Knjižnice: kamo i kako dalje / glavna urednica Irena Kranjec. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. str. 149-160.
57. Ware, M., Mabe, M. The STM Report: An overview of scientific and scholarly journal publishing. Dostupno na: <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=scholcom> (10.5.2017.).
58. Zajava Ukrajins'koji bibliotečnoji asocijaciji vid 6 bereznja 2013. r. Dostupno na: <https://ula.org.ua/news/2213-zayava-ukrayinskoyi-bibliotechnoyi-asociaciyi-vid-6-bereznja-2013-r-proti-porushen-zakonu-pro-avtorske-pravo-ta-sumizhni-prava> (12.9.2017.).
59. Zajava universytets'kyh bibliotek Ukrajiny. Dostupno na: <https://ula.org.ua/> (11.9.2017.).
60. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (pročišćeni tekst). Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_02_9_110.html (12.9.2017.).
61. Zakon „Pro zatverdžennja Porjadku peredavannja elektronnyh kopij periodyčnyh drukovanyh naukovyih fahovyh vydan' na zberigannja do Nacional'noji biblioteky Ukrajiny imeni V. I. Vernads'kožo“. Dostupno na: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0020-09> (11.9.2017.).

62. Zakon Ukrajiny „Pro osnovni zasady rozvytku informacijnoho suspil'stva v Ukrajinі na 2007 – 2015 roky. Dostupno na: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/537-16> (10.9.2017.).
63. Znanstvena i tehnologijska politika Republike Hrvatske 2006.-2010. Dostupno na: [http://www.ukf.hr/UserDocsImages/Znanstvena i tehnologijska politika RH 2006. - 2010..pdf](http://www.ukf.hr/UserDocsImages/Znanstvena_i_tehnologijska_politika_RH_2006._-2010..pdf) (27.8.2017.).
64. Zolotuhin, O. Vydavnyctva ta avtory: jurydyčni aspekty vzajemovidnosyn, oblik ta opodatkuvannja. 2011. // Visnyk: oficijno propodatky. Dostupno na: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/2746> (13.9.2017.).

8. Prilozi

- Slike:
 - ✓ Slika 1. Sučelje repozitorija Medicinskog fakulteta
 - ✓ Slika 2. Teritorij preuzimanja radova
 - ✓ Slika 3. Sučelje repozitorija Nacionalnog medicinskog fakulteta u Harkovu
 - ✓ Slika 4. Prikaz rezultata pretraživanja po ključnoj riječi *srce*
 - ✓ Slika 5. Rezultati pretraživanja repozitorija KhNMU po UDK oznaci
 - ✓ Slika 6. Sučelje repozitorija Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
 - ✓ Slika 7. Sučelje repozitorija Nacionalnog fakulteta imena Borisa Ćrinčenka

SAŽETAK

Osnovu ovog rada čini pojedinačna i komparativna analiza četiriju odabranih institucijskih repozitorija znanstvenih radova, od kojih su dva hrvatska i dva ukrajinska. Riječ je o digitalnim repozitorijima Filozofskog i Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, te njihovim ekvivalentima u Ukrajini – repozitoriju Nacionalnog fakulteta imena Borisa Ćrinčanka Sveučilišta u Kijevu i Nacionalnoga medicinskog fakulteta u Harkovu. Svaki od njih indeksiran je u bazama OpenDOAR i ROAR.

U uvodnom dijelu rada navedene su neke definicije pojma *institucijski repozitorij* i inicijative koje potiču otvoren pristup. Zatim slijedi kratak povijesni prikaz razvoja otvorenog pristupa u Hrvatskoj i Ukrajini. Treći dio rada predstavlja pojedinačna analiza četiriju navedenih institucijskih repozitorija prema odabranim kriterijima – uređenje mrežnih stranica, upotrebljivost sučelja, zaštita autorskih prava i vrsta pohranjene građe, nakon čega slijedi i usporedba dobivenih rezultata.

KLJUČNE RIJEČI: institucijski repozitorij, otvoreni pristup, autorska prava, Filozofski fakultet Sveučilišta u zagrebu (FFZG), Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (MFZG), Nacionalni fakultet imena Borisa Ćrinčanka Sveučilišta u Kijevu, Nacionalni medicinski fakultet Sveučilišta u Harkovu

ABSTRACT

Thesis *Open access institutional repositories: comparative analysis of croatian and ukrainian repositories* is based on individual and comparative analysis of the four selected institutional repositories – Faculty of Humanities and Social Sciences and Faculty of Medicine, University of Zagreb, Repository of Kharkov National Medical University and Borys Grinchenko Kyjiv University Institutional repository.

Introductory section of the thesis presents some definition of the term *institutional repository* and initiatives that support open acces. That is followed by a brief historical overview of the development of open acces in Croatia and Ukraine. The third part of the thesis presents an individual analysis of the above mentioned institutional repositories according to selected critertia: site design and usability, copyright protection and stored items, followed by a comparison of the obtained results.

KEY WORDS: institutional repository, open access, copyright protection, Faculty of Humanities and Social Sciences, Faculty of Medicine, Repository of Kharkov National Medical University and Borys Grinchenko Kyjiv University Institutional repository

BIOGRAFIJA

Ankica Šunjić rođena je 9. studenog 1991. godine u Metkoviću. Nakon završene Opće gimnazije u Pločama upisuje preddiplomski studij Ukrajinistike na Odsjeku za istočnoslavenske jezike i književnosti i Turkologije na Odsjeku za turkologiju, hungarologiju i judaistiku, na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od studenog 2011. godine član je veslačke sekcije Filozofskog fakulteta. U listopadu 2015. godine na istom fakultetu upisuje i studij bibliotekarstva na Odsjeku za informacijske i komunikacijske znanosti. Na Odsjeku za istočnoslavenske jezike i književnosti 2016. godine obranila je diplomski rad pod nazivom *Prikaz Ukrajine u stvaralaštvu Oleksandra Dovženka i Tarasa Ševčenka*. Od svibnja 2017. godine radi kao projekt manager za prevoditeljske projekte za tvrtku IOLAR.